

ההתנגדות לוועדות הקבלה ליישובים קהילתיים קטנים בפריפריה - הכצעקתה!?

ארנון סופר

קתדרת חייקין לגאואסטרוטגיה
אוניברסיטת חיפה

ההתנגדות לוועדות הקבלה ליישובים קהילתיים קטנים בפריפריה – הכצעקתה!?

ארנון סופר

קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה, אוניברסיטת חיפה

הקתדרה עוסקת בנושאי הביטחון הלאומי שלהם ביטוי מרחבי, דוגמת משאבים טבעיים ותפוצתם, פריסת האוכלוסייה, התשתית הפיזית והמרכיבים הסביבתיים. הקתדרה מפרסמת ניירות עמדה, נותנת ייעוץ למקבלי החלטות בכירים, יוזמת מחקרים, ימי עיון וכנסים, מוציאה ספרים ועבודות מדעיות ומסייעת לתלמידי מחקר בתחומים הנזכרים לעיל. כמו כן עוסקת הקתדרה בהפצת הנושא בבתי הספר התיכוניים ומוסדות אקדמיה.

ראובן חייקין ז"ל (1918–2004)

ראובן חייקין נולד בתל אביב, היה שותף בכיר במשרד רואי החשבון סומך-חייקין, גילה עניין רב בגאוגרפיה ובגאופוליטיקה וסייע רבות לתחומים אלה באוניברסיטת חיפה.

יהי זכרו ברוך!

ראש הקתדרה: ארנון סופר

עריכת לשון: עפרה פרי

עריכה גרפית והבאה לדפוס: נוגה יוסלביץ

הודפס בישראל בשנת 2011

הדפסה: דפוס גסטליט בע"מ

© כל הזכויות שמורות לקתדרת חייקין לגאואסטרטגיה באוניברסיטת חיפה

ISBN 965-7437-28-5

<http://web.hevra.haifa.ac.il/~ch-strategy>

תוכן העניינים

5	הקדמה
6	רקע
8	הקשר ההדוק בין הזהות החוקתית של מדינת ישראל בתור מדינה יהודית ודמוקרטית לבין שאלת הרוב היהודי (הציוני) במדינה
9	עקרון הרוב היהודי בישראל – שיקול אסטרטגי מכריע
12	הגליל המרכזי בתפיסת האוכלוסייה הערבית
13	עקרון הרוב היהודי במדינת ישראל – עקרון הפיזור המרחבי
14	הקשר בין הרוב הציוני בפריפריה (גליל מרכזי) לבין הריבונות הישראלית באזור זה
15	הגליל המרכזי – הרכב האוכלוסייה
19	המגמות הדמוגרפיות בגליל המרכזי – אוכלוסייה יהודית מזדקנת עם ילודה נמוכה והגירה שלילית
20	ביטול מנגנון המיון והסינון במצפים בגליל – חיסול ההתיישבות היהודית בגליל המרכזי וקריסת תוכנית המצפים
21	הקצאת מגרשים במצפים בגליל המרכזי לכל דורש – א-סימטריה וחד-צדדיות מוחלטת
23	שיווק מגרשים במצפים בגליל המרכזי ללא מנגנון סינון – הקצאת מרבית המגרשים לאוכלוסיית הרוב: ערבים מוסלמים
23	התמריץ המובנה מצד ערבים מוסלמים בגליל המרכזי לרכישת מגרשים ביישובי המצפים בגליל המרכזי
26	הפיכת המצפים בגליל ליישובים דו-לאומיים: פגיעה קשה בזכות לקיים קהילות ישראליות ציוניות בגליל המרכזי והטעיה והולכת שולל של המתיישבים
27	הפיכת המצפים בגליל ליישובים דו-לאומיים: מציאות נפצה
28	יישובים כפריים דו-לאומיים בארץ ישראל: חיכוך בלתי פוסק
29	הפיכת המצפים ליישובים דו-לאומיים: שלב מעבר בדרך לפלסטיניזציה מלאה של היישובים הקהילתיים בגליל המרכזי
30	הצפי לפלסטיניזציה של היישובים הקהילתיים לאחר הפיכתם ליישובים דו-לאומיים לאור חמש הבחנות

- 35 ביטול ועדות הקבלה במשגב – סופה של ההתיישבות הישראלית הציונית בגליל המרכזי
 הפלסטיניזציה של היישובים הקהילתיים במועצה אזורית משגב – תרחישים אפשריים
 37 לאובדן הריבונות הישראלית: מהפכה ומלחמת אזרחים; אירדנטה או אוטונומיה מלאה
 אובדן הריבונות הישראלית בגליל המרכזי ונסיגה לגבולות תכנית החלוקה: ההשלכות
 40 האסטרטגיות
 40 סיכום
 42 הערות ביבליוגרפיות
 44 נספח 1: על בורות ורדידות בכל הנוגע לוועדות הקבלה הנזכרות

רשימת לוחות ומפות

- 18 **לוח 1:** יחסי יהודים לערבים בשטח שיועד למדינה הפלסטינית בגליל
לוח 2: דוח שיווק לשנים 2004-2008 לפי מגזר יהודי ומגזר מיעוטים
 48 ביחידות דיור ובאחוזים
- 11 **מפה 1:** תוכנית החלוקה של 1947
 16 **מפה 2:** הגליל – אזורים סטטיסטיים
 37 **מפה 3:** תהליכי המטרופוליזציה בגליל התחתון
 41 **מפה 4:** העם הפלסטיני סוגר על מדינת תל אביב

הקדמה

ב-24 במרס 2011 אישרה הכנסת את החוק לתיקון פקודת האגודות (מס' 8) התשע"א-2001, הידוע בשם "חוק ועדות הקבלה ליישובים קהילתיים בפריפריה". לגמרי במקרה אושר חוק חשוב זה בסמיכות לחוק הנכבה ולעוד כמה חוקים המתפרשים על ידי חוגים ליברליים ושמאל כגזעניים. לגמרי במקרה, הוא אושר בסמיכות למכתב הרבנים מצפת, ללמדך כביכול על "גזענות" של הכנסת הנוכחית.

יש לדחות ולגנות ניסיון של חוגי השמאל, של עיתון "הארץ", של ארגוני זכויות, מכוני דמוקרטיה ושלום לחבר חוק חשוב וגורלי זה עם כל החוקים האחרים. בכל מאה שנות ההתיישבות הציונית בארץ היו ועדות קבלה בהתיישבות - אין זה דבר חדש. החידוש הוא הניסיון לבטלן, שנעשה לאחרונה על ידי ארגונים אנטי-ישראליים, שהחוגים הנזכרים לעיל תפסו טרמפ עליהם.

יושבים יהודים בתל אביב, בכפר שמריהו, ברחביה, במרכז הכרמל, מוקפים ב-3.5-4 מיליוני יהודים אחרים, רחוקים מכל הפסיפס האתני-דתי-עדתי בפריפריה, שותים קפה טוב ומדברים על דמוקרטיה, זכויות אדם, תחום המושב, גזענות, גטאות - ואין להם שמץ של מושג מה קורה בפועל ביום יום בנגב או בגליל. אין להם צל של הבנה מהן ההשלכות הגאואסטרטגיות של ביטול ועדות הקבלה ביישובים קהילתיים קטנים.

ב-22.3.11 פורסמה מודעת מחאה ב"הארץ" - "עצרו את החרפה". ואני הייתי קורא לחתומים עליה - "הפסיקו עם הצביעות" - חלקכם פשוט בורים ורדודים. מאמר זה מנסה להסביר בלי כחל וסרק, אך מניסיון מצטבר, מדוע יש לגונן על ההתיישבות בפריפריה באמצעות מכשיר חשוב זה של ועדות קבלה.

תודה למי שקרא וביקר את מאמרי ולמי שהאיר את עיני לעוד היבטים, שאינם גאוגרפיים. תודה מיוחדת לאדם יקר שהטריח עצמו והשיב לי במכתב ארוך ומנומק מדוע צדקתי בביקורת. דבריו כה שכנעו אותי, עד שהחלטתי להפוך את מכתבו לנספח בסוף העבודה. אני מקווה שחוברת זו תהיה תרומה קטנה מצדי להדיפת ה"עליהום" מכל עבר והפעם גם מבית, על ביתנו הציוני במזרח התיכון. תודות לנוגה על העיצוב וההבאה לדפוס ולעפרה על העריכה הלשונית.

ארנון סופר

חיפה מאי 2011

רקע

נקודת המוצא של מאמר זה היא המושכל הבסיסי, כי האדם הוא יצור חברתי. מכיוון שכך, יש אינטרס חברתי חזק להעניק ולאפשר לאדם מסגרת למימוש זהותו, אישיותו ורצונותיו כיצור חברתי באמצעות קהילה אנושית, חברתית ותרבותית המגשימה זהות זו. הקהילות הכפריות הקטנות שהתגבשו במסגרת היישובים הקהילתיים בגליל המרכזי הן מסגרת מובהקת להגשמה כזאת.

לקהילות אלו בגליל המרכזי שלושה מאפיינים מצטברים:

א) אינטימיות – הקהילות הן קטנות (הגדולות שבהן מונות כ-200 משפחות) ומבוססות על תשתית הסכמה ערכית-תרבותית בדבר האתוס הישראלי ציוני.

ב) פריפריאליות – הקהילות ממוקמות – במובן העמוק והמקיף של מושג זה – בפריפריה של ישראל.

ג) אופי של מיעוט – בראיית המרחב הגאוגרפי והדמוגרפי ואופי האוכלוסייה בגליל המרכזי, הקהילות הן קהילות מיעוט – הן במישור החברתי, הן במישור התרבותי, הן במישור תפיסת העולם.

ההשלכה של ביטול כלי ההגנה העיקרי להמשך השרידות של הקהילות היהודיות (הנקראות במאמר זה לעתים קרובות ישראליות ציוניות) בפריפריה, דהיינו מנגנון המיון או הבקרה של קליטת מתיישבים ביישובים הקהילתיים בגליל המרכזי, מפורטת ומנומקת להלן.

קריסה אפשרית של היישובים הקהילתיים בגליל המרכזי תפגע פגיעה קשה ביותר במתיישבים, שהיו שותפים למפעל המצפים בגליל המרכזי החל משלהי שנות השבעים ומנו עם אותם מעטים שהסכימו, הלכה למעשה, לבנות באזור פריפריאלי ומרוחק זה את ביתם ואת עתידם, שלא לדבר על הפגיעה באינטרס הלאומי של ישראל.

במילים אחרות, ההצדקה החזקה והחד-משמעית להמשך קיום כלי ההגנה על הקהילות הקטנות של המיעוט (האתני, התרבותי והחברתי) הישראלי הציוני בגליל המרכזי, קרי מנגנון מיון ובקרה ביישובים הקהילתיים בגליל המרכזי, נשענת על שני עוגנים. האחד, הצורך בהגנת זכויות האדם של מי שהקדישו שנים רבות (לעתים מפעל חיים) לבנייה האטית והשקדנית של המבנה העדין והשברירי של ההתיישבות בגליל המרכזי. הגנת הזכות לאישיות ולתרבות (כחלק מכבוד

האדם) של המתיישבים הישראליים הציוניים בגליל המרכזי, שהוא אזור פריפריה מובהק, מחייבת לשמור על הכלי המגן על זכות זו - מנגנון המיון והבקרה של קליטת מתיישבים ביישובים הקהילתיים.

העוגן השני הוא הצורך בהגנת האינטרס הלאומי של ישראל בתור מדינה יהודית ודמוקרטית, ובייחוד בצורך להבטיח את המשך הריבונות הישראלית (בפועל, הריבונות החלקית, ואולי רק שרידי ריבונות) בגליל המרכזי. פרויקט המצפים בגליל - מארג היישובים הקהילתיים בתחום המועצה האזורית משגב - הוא פרויקט בעל חשיבות אסטרטגית ראשונה במעלה; קריסתו היא בגדר איום אסטרטגי ישיר ומוחשי על המשך ריבונותה של ישראל בחבל ארץ פריפריאלי זה, ומכאן קצרה הדרך לקריסת המפעל הציוני כולו בארץ-ישראל.

מאמר זה מצמצם עצמו לבחינת הסוגיה של ועדות המיון והקבלה אך ורק ביישובים שהם קהילות קטנות של מיעוט חברתי, תרבותי וערכי-השקפתי בפריפריה של ישראל: הגליל המרכזי. השאלה העומדת לדיון היא בעלת משמעויות אסטרטגיות וגאואסטרטגיות מכריעות בכל הנוגע להמשך הריבונות האפקטיבית של ישראל במרחב הגליל המרכזי.

המאמר אינו דן במעמד של יישובים שאינם עונים על שלושת התנאים המצטברים הללו (קהילות קטנות בעלות תפיסה ערכית-תרבותית משותפת; קהילות של מיעוט חברתי, תרבותי וערכי-השקפתי; קהילות בפריפריה); לכן הוא אינו נוגע בשאלת ההצדקה למנגנון מיון ביישוב ישראלי ציוני בגודל בינוני (כגון עיר קטנה או מועצה מקומית) בפריפריה של ישראל; אין הוא עוסק באופן כללי במנגנון מיון וקבלה ביישובים קהילתיים באזור המרכז וגוש דן; ואין הוא עוסק במקרים שהאוכלוסייה הישראלית-ציונית היא רוב בחבל ארץ מסוים. בכל המקרים הללו קיימים שיקולים שונים בתכלית מאלה של הקטגוריה המיוחדת, הרגישה והחריגה של היישובים הקהילתיים בגליל המרכזי.

נפתח את הדיון בסוגיה מורכבת זו בליבון ובניתוח עקרונות יסוד מוסכמים הנוגעים למהותה ולזהותה של מדינת ישראל. כבר כאן מן הראוי להדגיש, כי הסקירה הגאוגרפית והדמוגרפית שתובא בהמשך היא תיאורית (descriptive), ואין היא מותחת ביקורת על האוכלוסייה הערבית המוסלמית בגליל המרכזי. אין בה כל קביעה או שיפוט ערכי, ומובן מאליו כי אוכלוסייה זו זכאית לשוויון מלא בהקצאת משאבים ותקציבים. מטבע הדברים, תיאור עלול לכלול בשוליים אלמנט מכליל מסוים. כך למשל ייתכן שבקרב האוכלוסייה הישראלית הציונית בגליל המרכזי יש כאלה שלא אימצו את ערכיה החוקתיים של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, בה במידה שאולי יש כאלה בקרב האוכלוסייה הערבית המוסלמית.

ועם זאת, דומה כי הקשר בין צביון חבל הארץ – מידת צביונו כחלק מהמדינה היהודית והדמוקרטית – והקשר בינו לבין הפרופיל הטיפולוגי של הרכב האוכלוסייה, הוא הדוק וחד-משמעי, ויש לכך השלכה לנושא המרכזי של מאמר זה – תפקידן של ועדות המיון והקבלה.

הקשר ההדוק בין הזהות החוקתית של מדינת ישראל בתור מדינה יהודית ודמוקרטית לבין שאלת הרוב היהודי (הציוני) במדינה

מן המפורסמות הוא, כי ישראל היא דמוקרטיה חוקתית, זאת אומרת, צורת משטר המתבססת על דמוקרטיה והשוואפת להגן על ערכים חוקתיים ולהגשימם. הערכים החוקתיים של ישראל, המוגנים (באופן חלקי) מפני חקיקה רגילה של הכנסת, מבוססים על היותה של ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית. העיגון של ערכים אלו בחוקי היסוד שחוקקה הכנסת משקף את התפיסה המקובלת והמושרשת, מאז צעדיה הראשונים של התנועה הלאומית לגווניה שהקימה את ישראל, היא הציונות. הציונות שאפה להקמת מדינה יהודית, או "מדינת היהודים" (Judenstaat) בארץ ישראל, המבוססת על ערכים ראויים, דוגמת דמוקרטיה.

נקודת המוצא המקובלת של המפעל הלאומי בארץ ישראל, שלימים התגבש למדינת ישראל, הייתה כי ללא השגת רוב יהודי-ציוני בחבלי ארץ ישראל לא תיכון מדינה יהודית. אין תקומה למדינה יהודית-ציונית בארץ ישראל ללא רוב יהודי-ציוני. דרישת הרוב היהודי-ציוני היא דרישה יסודית ובסיסית לעצם המשך קיומה של ישראל. מדינה שאבד בה הרוב הנאמן לעקרון היסוד של ישראל בתור מדינה יהודית ודמוקרטית אינה יכולה עוד להיות מדינה יהודית (או מדינת היהודים). זו מדינה בעלת מהות שונה לחלוטין מזו שעמדה בבסיס התנועה הלאומית ההיסטורית של היהודים, הציונות.

בקצרה, העיקרון החוקתי-משפטי הנוגע למהותה של ישראל כמדינה שהיא "מדינה יהודית ודמוקרטית", מחייב קיום רוב יהודי-ציוני בתחומי מדינה זו.

על בסיס עקרון יסוד זה שאפה הציונות, מאז ומתמיד, להשגת רוב יהודי-ציוני בארץ ישראל. רוב זה היה תלוי ומותנה בהגירת יהודים (הגירה חיובית) אל הארץ. מכאן, הדגש המרכזי ששמה הציונות, בכל תולדותיה, על עקרון העלייה היהודית החופשית לארץ.

עיקרון זה, בדבר הרוב היהודי, מבסס את עצם מהותה החוקתית של ישראל בתור מדינה יהודית ודמוקרטית; לפיכך, כל עוד ייכון רוב זה, ישראל תתקיים בתור מדינה יהודית ודמוקרטית; משעה שרוב זה יעמוד בסכנה, לא תוכל עוד ישראל להיות מדינה יהודית ודמוקרטית.

מן הראוי להבהיר כי אנו עושים שימוש במונח של עקרון הרוב היהודי בישראל מבלי להיכנס להבחנות ולדקויות הנוגעות לשאלה, מי כלול במסגרת הגדרה זו. יתרה מזו, בדומה להגדרות רבות אחרות במדעי החברה, יש לה שוליים של עמימות. כך, למשל, מה דין האוכלוסייה הלא-יהודית שהגיעה לארץ מברית המועצות לשעבר משלהי שנות השמונים? נראה כי ההנחה צריכה להיות כי רוב אוכלוסייה זו תיטמע בקרב החברה הישראלית. לפיכך, ככלל, עולה כזה, הרואה בישראל את עתידו, מצדד בשירות צבאי ונאמן למסגרת המינימלית של מטרת המדינה ותכליתה כמימוש שאיפת הדורות של עם ישראל, קרי מדינה יהודית ודמוקרטית, והוא חלק מהרוב הישראלי הציוני.

לכן, למשל, יש לכלול את מרבית הדרוזים אזרחי המדינה ברוב זה. לעומת זאת, ספק אם החוגים השוליים (והקטנים יחסית) בעדה החרדית, הנמצאים מחוץ לציונות, כלולים במסגרת מונח זה. אין לכך חשיבות רבה: הלכה למעשה, רוב התומכים בעיקרון של מדינה יהודית ודמוקרטית הם יהודים, ורוב היהודים בישראל תומכים בכך.

עקרון הרוב היהודי בישראל – שיקול אסטרטגי מכריע

עקרון הרוב היהודי חורץ החלטות אסטרטגיות גורליות, שכן גבולותיה המשפטיים של ישראל, כלומר הגבולות שמוחל בהם המשפט, השיפוט והמינהל של ישראל, הותוו (ומותווים) על פי שיקולי שמירת הרוב היהודי.

גבולותיה המדיניים של ישראל כיום – כפי שישראל עצמה תופסת אותם – מבוססים על הגבולות שהיו ערב מלחמת ששת הימים: גבולות 5 ביוני 1967 בתוספת ירושלים רבתי ורמת הגולן.

חרף העובדה כי היו בישראל ממשלות שסברו כי שטחי יהודה ושומרון הם חלק אינטגרלי מהמדינה, לא מצאה לנכון שום ממשלה להחיל על שטחים אלה את המשפט, השיפוט והמינהל של ישראל ("סיפוח"). להבנתו, שיקול מרכזי – ואולי זה השיקול המרכזי – בהחלטה אסטרטגית זו הוא החשש מהתמעטות הרוב היהודי בישראל.

שיקול זה (שמירת הרוב היהודי בישראל) אף מילא תפקיד – ויש חולקים על משקלו המדויק – באימוץ וביישום הנסיגה החד-צדדית של ישראל מרצועת עזה ("ההתנתקות") בשנת 2005, וכן בפיתולי גדר המערכת המפרידה בין ישראל ליהודה ושומרון (ראה עשרות פרסומי המחבר על הדמוגרפיה בישראל והסכנה בסיפוח שטחי יו"ש לישראל או פרסומו של יניב גמבש על הגבול האתני במסגרת קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה, 2010).

נרחיב בעניין זה: שיקול שמירת הרוב היהודי של ישראל מלווה אותה משחר ימיה, למשל החלטה 181 של העצרת הכללית של ארגון האומות המאוחדות (ההחלטה מ-29 בנובמבר 1947), שעל יסודה כוננה מדינת ישראל, התבססה על המלצות הוועדה המיוחדת של האו"ם לענייני פלשתינה (א"י) (United Nation Special Committee of Palestine (UNSCOP) שפורסמו ב-31 באוגוסט 1947. תוכנית זו ("תוכנית החלוקה") קבעה כי יש להקים שתי מדינות בארץ ישראל – מדינה יהודית ומדינה ערבית. מרחב ירושלים (לרבות בית לחם) אמור היה להיות שטח ניטרלי בחסות האומות המאוחדות. גבולותיה של המדינה היהודית בתוכנית החלוקה נגזרו מעקרון שמירת הרוב היהודי.

לפיכך, שטח המדינה היהודית השתרע על מרחב הגליל העליון ועמק הירדן (כולל עמק בית שאן); עמק יזרעאל ומישור החוף (ובו עמק חפר), על חלק מהשפלה הפנימית ועל מרבית הנגב (מפה 1).

מן הראוי להדגיש אם כן, כי על פי החלטה 181 היה אמור מרחב הגליל ההררי כולו – הווי אומר: מרחב נצרת, בואכה בקעת בית נטופה ובקעת בית הכרם ועד מרחב מעלות תרשיחא והר מירון – להיות חלק מהמדינה הערבית (הפלסטינית) שתקום לצדה של המדינה היהודית.

הסיבה להמלצה זו הייתה פשוטה בתכלית: ההתיישבות היהודית לא נטעה שורש באזור הגליל ההררי. ההתיישבות הדלילה – נכון לשנת 1947 – בגליל המערבי (נהריה, קיבוץ חניתה, קיבוץ אילון, קיבוץ מצובה וקיבוץ יחיעם) לא הצדיקה – לשיטת חברי UNSCOP – את מסירת חבל ארץ זה למדינה היהודית.

תמונת המצב בכל הנוגע לגליל המרכזי – במועד הכרזת העצמאות של מדינת ישראל, הייתה חד-משמעית: הגליל המרכזי הוא שטח הנתון לשליטה ערבית-פלסטינית והוא מיועד להיות חלק מהמדינה הערבית-הפלסטינית.

יזכר, כי מדינות ערב והציבור הערבי הפלסטיני דחו את תוכנית החלוקה; סירוב זה הוביל לאירועי אלימות ואיבה קשים החל משלהי 1947 ועד ראשית 1949; זו מלחמת העצמאות של ישראל. עד לתחילת המהלך הצבאי של כוחות צה"ל בגליל בליל 8 ביולי 1948 עם כיבוש כוויכאת (כיום: קיבוץ בית העמק) במסגרת מבצע "דקל". בתום מבצע "דקל" (14 ביולי 1948), שלטה ישראל רק על רצועה צרה בגליל המערבי; רובו של הגליל המרכזי היה בשליטה ערבית. בתום המבצע הועמקה האחיזה היהודית בגליל המערבי ובעמק זבולון (כולל שפרעם ואעבלין),

מפה 1: תוכנית החלוקה של 1947

ואולם הגליל המרכזי נותר בידיים ערביות-פלסטיניות. כך, למשל, בקעת בית הכרם ומרחב עראבה-דיר חנא-ס'חנין נותרו בשליטה ערבית. נצרת עצמה נכבשה ב-16 ביולי 1948.

יתר חלקי הגליל נכבשו במבצע "חירם", שהתחיל ב-28 באוקטובר 1948 והסתיים ב-31 בנו. עיקר הקרבות נערכו מול כוחות "צבא ההצלה" (ג'יש אל אנקאד), שהתארגן בשלושה מרחבים חטיבתיים במרחב הגליל (חטיבת ירמוך הראשונה, השנייה והשלישית).

חשוב לציין כי עיקר האוכלוסייה הערבית בגליל המרכזי נותרה במקומה, ושרוב יישובי הגליל המרכזי לא ננטשו.

הגליל המרכזי בתפיסת האוכלוסייה הערבית

להלן סקירה תמציתית השופכת אור על אחת מתפיסות היסוד המרכזיות והמקובלות ביותר בחברה הערבית הפלסטינית בישראל כיום, זו התפיסה הרואה במרחב הגליל כולו, לכל דבר ועניין, שטח פלסטיני כבוש (למשל, בשיריו של תאופיק זייד).

אין זה המקום לפרוס את מלוא תהליכי ההקצנה, הרדיקליזציה והאיסלמיזציה, המתחוללים בדור האחרון, וביתר שאת בעשור האחרון, בחברה הערבית-הפלסטינית בישראל. אפשר להסתפק בתיאור הכללי, שעל פיו חוגים הולכים וגדלים מתוך המגזר הערבי-פלסטיני בישראל (ודברים אמורים, כמובן, לגבי אזרחים ישראלים), קוראים תיגר על עצם הלגיטימיות של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. אחד הארגונים המובילים במגזר זה הוא עדאלה - המרכז להגנת זכויות המיעוט הערבי בישראל. רוח דברים זו באה לידי ביטוי בהצהרת חיפה (2006) ובחוקה הדמוקרטית של עדאלה (2007).

לעומת זאת, בחברה הישראלית (רוצה לומר, החברה המזדהה עם ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית) קיים קונסנזוס רחב ביותר - מקיר לקיר - ועל פיו השטחים שנכבשו במלחמת העצמאות הם חלק ממדינת ישראל. השסע הפוליטי בחברה הישראלית סב סביב השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים. אין כל גוף מדיני או פוליטי ישראלי, בין שהוא נמצא בגדריה של הציונות ובין שהוא מחוץ לציונות, המערער על ריבונותה של ישראל בתוככי גבולות 5 ביוני 1967, ובכלל זה מרחב הגליל המרכזי.

קיצורו של דבר, קיים הבדל תהומי בין החברה הישראלית לחברה הערבית-פלסטינית בישראל באשר לעצם הלגיטימיות של השליטה הישראלית על שטחים שנכבשו במהלך מלחמת העצמאות, דוגמת הגליל המרכזי.

הבדל דרמטי זה הוא נתון בעל חשיבות מכרעת בכל דיון אסטרטגי שיש לו השלכות על גורלו של הגליל המרכזי.

על רקע נתוני יסוד אלו - ובראשם כיבוש הגליל המרכזי במלחמת העצמאות וכינון ממשל צבאי באזורים אלה עד שנת 1966 - ניתן לעמוד על יעד הפיזור המרחבי של האוכלוסייה היהודית בישראל במסגרת ההגנה על זהותה החוקתית של ישראל (מדינה יהודית ודמוקרטית).

עקרון הרוב היהודי במדינת ישראל - עקרון הפיזור המרחבי

עמדנו על כך כי העיקרון של הרוב היהודי המונח בתשתית הקמתה של מדינת ישראל הוא בעל היבט כפול:

ההיבט הראשון הוא עצם קיומו של רוב יהודי בתוך כלל אוכלוסיית ישראל.

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן הלמ"ס), ב-31 בדצמבר 2010 היו במדינת ישראל כ-7.509 מיליון תושבים, 75.4% מהם (סך הכול 5.664 מיליון איש) היו יהודים. האוכלוסייה הערבית בישראל מנתה 1.4 מיליון נפש, ועוד 126 אלף דרוזים. פירושו של דבר, כי בישראל נשמר הרוב היהודי. רוב זה הולך ופוחת. הוא הולך ונשחק: משיעור של כ-80% ואף 81% יהודים בסוף שנות ה-90, צנח שיעור היהודים לכ-76%; עם זאת, הוא עדיין נותר רוב מוצק למדי. חרף העובדה, ששיעור התינוקות היהודים הנולדים בישראל צנח לכ-70% בלבד מכלל הלידות בישראל בשנות 2006-2010, אין מקום של ממש, לפחות לא בטווח הקצר והבינוני, לחשש שמא רוב יהודי זה יישמט. יתרה מזו, אם נוסיף לחישוב את האחרים, קרי ילידי ברית המועצות לשעבר החיים אתנו, מדובר ב-320 אלף נפש ב-2010, כך ששיעור היהודים והאחרים הוא 79.7% מכלל האוכלוסייה (למ"ס 2010). באשר לתחזיות לשנים 2025, 2030, הלמ"ס צופה ירידה נוספת בשיעור היהודים והאחרים וב-2025 שיעורם ירד ל-74.8% מכלל האוכלוסייה. בשנת 2030 יעלה שיעורם ל-76.3% (למ"ס 2010).

ההיבט השני הוא קיומו של רוב יהודי באזורים הגאוגרפיים המרכזיים של ישראל.

הכוונה לרוב יהודי המרוכז כולו בגזרה צרה במישור החוף, בייחוד במחוזות תל אביב והמרכז לפי החלוקה המינהלית של משרד הפנים ("מדינת תל אביב"), אינו יכול לעמוד בדרישת הרוב היהודי-ציוני במדינה כולה.

התפרוסת של האוכלוסייה היהודית בישראל מתאפיינת בריכוז גבוה ביותר באזור מישור החוף וכן במוקד המטרופוליני בין ירושלים ומדינת תל אביב. לצד ריכוז זה יש אוכלוסייה יהודית דלילה בשני אזורים עיקריים, הנגב והגליל. רבים וטובים מופתעים לשמוע עד כמה נמוך מספר היהודים (ועוד יותר מכך המספר הזעיר של יהודים צעירים מתחת לגיל 40) בגליל המרכזי ובנגב. נקודה זו היא בעלת חשיבות מרובה, ולכן נעמוד עליה בהרחבה.

הקשר בין הרוב הציוני בפריפריה (גליל מרכזי) לבין הריבונות הישראלית באזור זה

בפועל, עקרון הרוב היהודי (או הרוב הציוני) גוזר את הריבונות הישראלית על מרחב פיזי וגאוגרפי נתון. אין מקיימים ריבונות של מדינה באמצעים וירטואליים. ריבונות משמעה הגמוניה ופרופיל תרבותי של מרחב מסוים. פרופיל זה קם ועולה בראש וראשונה מתוך מציאות פיזית-אקטואלית, וכן מנתונים דמוגרפיים קונקרטיים.

האוכלוסייה היהודית בגליל (ובנגב) היא האוכלוסייה הממשית המגשימה בפועל, בחיי היום-יום, את ריבונות ישראל בגליל (ובנגב). שיעור היהודים בנפת באר-שבע 63% מכלל האוכלוסייה (היתר בדווים). באזור טבעי באר-שבע שיעור היהודים 50.3% בלבד. במחוז הצפון שיעור היהודים ב-2010 44.5% ואילו במישור החוף-מרכז 88%, ת"א 93.6% וח'פה 81.8% (למ"ס 2010).

כשמדברים על ישראל כעל מדינה יהודית ודמוקרטית מתכוונים לחברה בעלת צביון תרבותי-אינטלקטואלי-מורשתי מסוים. צביון זה בא לידי ביטוי במעמד השפה העברית במרחב הפרטי והציבורי; במעמד הסמלים של המדינה - דגל ישראל, סמל המדינה וההמנון - ובייחוד ביחס של התושבים במרחב נתון אל סמלים אלה; בציון חגי ישראל העיקריים וימי המועד העיקריים שלה - שלושת הרגלים, ראש השנה ויום הכיפורים, חנוכה, ט"ו בשבט, פורים, יום העצמאות ויום הזיכרון ויום השואה; בתשתית ערכית משותפת: בשמירה על ערכיה של ישראל, על חוסנה המוסרי והחינוכי ועל עוצמתה הכלכלית והביטחונית. צביון זה יונק מתוך ראית ישראל כמוקד הזדהות של יהודים בעולם כולו ובא לידי ביטוי בגישה החיובית אל עצם השירות הצבאי (או השירות הלאומי) בצבא ההגנה לישראל.

ההצטרפות של התנהגויות אנושיות אלו, היא היא הנוסכת תוכן ממשי, ריאלי, להיותה של ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית.

ואולם, רוב אזרחיה הערבים של ישראל אינם מזדהים עם צביונה של ישראל. רובם ככולם אינם מניפים את דגל המדינה. הם אינם מזדהים עם טקסי השמחה הקולקטיביים, דוגמת יום העצמאות, וגם לא עם טקסי האבלות הקולקטיביים, כיום הזיכרון לחללי צה"ל ויום הזיכרון לשואה ולגבורה. הדברים ברורים וידועים ואין טעם להרחיב.

לכן, עם ההתבססות וההעמקה של הרוב הערבי הפלסטיני בכל מרחב הגליל המרכזי לובש האזור כולו גוון המזכיר פחות ופחות את ישראל ומזכיר יותר ויותר את השטחים שישראל מחזיקה מאז מלחמת ששת הימים, שקיבלו את השם יהודה ושומרון (להלן: יו"ש).

הדברים מקבלים משנה תוקף לנוכח יחסי הגומלין המורכבים בין הערבים הפלסטינים בעלי אזרחות ישראלית (ערביי הגליל המרכזי) לבין הערבים הפלסטינים תושבי יו"ש. חרף ההבדלים בין אוכלוסיות אלו אפשר היום לומר, שעוצמת הזיקות בין הערבים הפלסטינים אזרחי ישראל לבין אחיהם ביו"ש הלכה והתחזקה, בין היתר בזכות הזיקה האישית והמשפחתית (כולל התאזרחות של תושבי יו"ש בישראל), הזהות הלאומית, האתנית והתרבותית המשותפת, והסולידריות עם אחיהם בגדה המערבית.

ההשלכה של כל אלה היא שהלכה למעשה, הזהות של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית בגליל המרכזי היא חלקית בלבד, מרוקנת מתוכן מהותי, שברירית. לעניין זה נוסף את הניסיון הבין-לאומי המצטבר בסוגיה זו ונטען, כי בכל אזור בעולם שיש בו רוב ניכר לאוכלוסיית מיעוטים, שיש בו מנהיגות מובילה, שיש בו בסיס כלכלי ואף השתייכות לאותו עם או לאותו מיעוט מעבר לגבול המעודדת הפרדות, אירדנטיות (irredenta) או רק עידוד רגשות לאומיים – אזור כזה עלול במוקדם או במאוחר להתנתק מהליבה (סופר 1984).

אם נוסף לזה מתחים בין אוכלוסיית המרכז לפריפריה, נוכל להניח שהמשבר בדרך. לדוגמה נזכיר את קוסובו, אירלנד, כורדיסטן, טימור, קוויבק, יוגוסלביה לשעבר, ביאפרה, פקיסטן-הודו ואפילו קורסיקה מול צרפת וקטלוניה מול ספרד.

הגליל המרכזי – הרכב האוכלוסייה

מרחב הגליל המרכזי, הכולל כמעט את כל הרצועה שבין מפרץ חיפה ועד הכנרת, להוציא את עמק זבולון במערב ואת בקעת ארבל במזרח (מפה 2), הוא חבל ארץ השוכן בלב הגליל כולו והוא בעל רוב ערבי-מוסלמי מוחלט. רוב זה משתרע לכיוון הגליל התחתון בואכה נצרת.

מפה 2: הגליל - אזורים סטטיסטיים

שיעור האוכלוסייה הערבית-מוסלמית במרחב הגליל המרכזי, כהגדרתו כאן, נע סביב 75% מהאוכלוסייה. שיעור האוכלוסייה היהודית אינו מגיע ל-25% מהאוכלוסייה (מדובר באזורים טבעיים של הלמ"ס - כרמיאל, שפרעם, ונצרת). שיעור זה נותר פחות או יותר בעינו, אם מצמצמים וממעטים את הגדרת הגליל המרכזי, דהיינו מרחיבים את הגליל המרכזי לאזורים טבעיים כיחיעם ואילון, כלומר כל הגליל העליון המרכזי יחד עם הגליל התחתון.

מכל אלה עולה, כי הרוב הערבי בגליל המרכזי כולו נותר יציב ואף הולך וגדל, וכי האוכלוסייה הישראלית הציונית (רובה ככולה אוכלוסייה יהודית) בגליל המרכזי היא מצומצמת: בעיר כרמיאל, הקטנה יחסית, וביישובי המועצה האזורית משגב, שרובם יישובים קהילתיים קטנים. בגדולים שביישובים אלה - יובלים, מורשת וגילון - יש כ-1,000 תושבים בלבד, והקטנים שבהם מונים כ-200 נפש ואף פחות. סך כל האוכלוסייה היהודית במרחב זה - מרחב השיפוט של המועצה האזורית משגב - עומד על כ-15.5 אלף תושבים בלבד. כל הנתונים הללו הם נתונים פומביים, רשמיים ומעודכנים (הלמ"ס, 31 בדצמבר 2010). זו גם התמונה במועצות אזוריות מרום הגליל וגליל תחתון, ביישובים כמו חזון, פרוז, כפר חנניה ואחרים.

לעומת זאת, מספר התושבים בכל אחד מכפרי הערבים בגליל המרכזי (ליתר דיוק, עיירות) עולה על כלל אוכלוסיית המועצה האזורית משגב גם יחד. לדוגמה, כפר מנדא, הממוקם על כביש 784, שהוא ציר הגישה אל שטח המועצה האזורית משגב מכיוון דרום, כפר מוסלמי גדול (אין בו משפחות שאינן מוסלמיות) מונה ב-2010 כ-16 אלף תושבים. כפר מנדא מצטיין בנוכחות בולטת ומסיבית של מוסלמים צעירים חוזרים בתשובה, אנשי הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית. היישוב היה בין מובילי ה"התנגדות" (מקאוומה) שבאה לידי ביטוי באינתיפאדת אל-אקצא באוקטובר 2000). יישוב זה היה הראשון שיצא להתעמת עם בוני תוואי המוביל הארצי באדמות עמק בית נטופה בשנות החמישים.

דוגמה נוספת היא הריכוז הערבי-המוסלמי (רובו ככולו) במשולש סח'נין-דיר חנא-עראבה. סח'נין היא עיר המונה יותר מ-25.7 אלף תושבים; עראבה - יותר מ-21 אלף; דיר חנא - כ-8.9 אלף. ריכוז זה ובו כ-56 אלף נפש שולט על ציר הגישה מכיוון מזרח (כביש 805) אל יישובי המועצה האזורית משגב (נתוני למ"ס 2010). בגזרה המערבית שלו יושבות העיר שפרעם והעיר טמרה ושוכנים בו הכפרים כאבול ואעבלין. העיר טמרה, שסמוך מאוד לה שוכן מצפה אבי"ב, מונה כ-28.7 אלף תושבים, כולם ערבים מוסלמים (מצפה אבי"ב, לסיבור האוזן, מונה כ-700 נפש). שפרעם מונה 36.2 אלף תושבים, כאבול 12.1 אלף תושבים אעבלין 11.5 אלף תושבים וביחד מונה המטרופולין 88,500 נפשות (למ"ס 2010).

יצוין, כי יחסים דמוגרפיים אלה (1 ל-20 ואף 1 ל-30), אינם חריגים כלל ועיקר. כך, למשל, הכפר שעב - כפר מוסלמי בגודל בינוני - מונה כ-6,000 תושבים, ואילו היישובים היהודיים השכנים - שורשים מהצד האחד ויעד מהצד האחר, מונים יחדיו פחות מ-900 נפש.

נעבור לבקעת בית כרם - בעיר כרמיאל כ-44.1 אלף תושבים ב-2010 (ב-2006 היא מנתה 44,500 נפש). כ-90% מאוכלוסיית כרמיאל הם יהודים ועולים לא-יהודים מברית המועצות לשעבר, וכ-10% הם ערבים. זה הריכוז הישראלי הציוני הגדול והחזק ביותר בגליל המרכזי. כרמיאל ממוקמת מדרום לכביש 85 (כביש עכו-צפון). על כביש זה משני צדיו שוכנים היישובים בעינה, מג'ד אל כרום ודיר אל אסד, המונים ביחד כ-31 אלף תושבים. לידם שוכן הכפר נחף (כ-10.7 אלף), וביחד מונה האוכלוסייה המוסלמית סביב כרמיאל 42,000 תושבים ב-2010 (ללא היישובים ראמה, סג'ור ועין אל אסד במזרחה).

לבסוף יש לתאר את השלכות ההרחבה של הגדרת חבל הארץ של הגליל המרכזי לכיוון דרום. הרחבה זו מגדילה עוד יותר את הרוב הערבי-מוסלמי המוחלט בגליל המרכזי, שכן במטרופולין נצרת יש רוב מוסלמי גדול (בנתוני סוף 2010). הרצועה שבין נצרת לדרומה של המועצה

אזורית משגב (בקעת בית נטופה) משופעת בכפרים ערביים, מוסלמיים בדרך כלל, גדולים וחזקים: כפר כנא – כ-18.8 אלף תושבים; ריינה – כ-17.3 אלף תושבים; עין מאהל – כ-11.2 אלף תושבים, משהד – כ-7,100 תושבים ועילוט 6,900 תושבים.

אם נוסיף למטרופולין את טורעאן (כ-11.9 אלף תושבים), ואת יאפא (יפיע) (כ-16.9 אלף תושבים), נמצא שברצועה זו בלבד – מלבד האוכלוסייה הערבית של נצרת (והריכוזים הערביים ההולכים וגדלים בנצרת עילית), יש יותר מ-90 אלף ערבים, רובם מוסלמים (יש ריכוזים של ערבים נוצרים ההולכים ומידלדלים בכפר כנא, בטורעאן, ביפיע ובמקומות נוספים).

בנצרת חיים כ-75 אלף ערבים (נכון לשנת 2010). נצרת עילית, שהיא היישוב בעל האופי היהודי העיקרי במרחב זה – מונה כ-41 אלף נפש, מהם לפחות 11,000 תושבים רשומים ערבים (המספר בפועל כנראה גבוה אף יותר), ולידם 29.5 אלף יהודים. בסך הכול מתגוררים במטרופולין (בלי אכסאל, דבוריה, רומת הלב והסביבה) כ-174 אלף ערבים, רובם מוסלמים, ולידם 29.5 אלף יהודים. באירועי אוקטובר 2000, היתה נצרת עילית בבחינת עיר במצור שנמשך כמה ימים, מוקפת מכל צדדיה על ידי יישובים ערביים גדולים.

ראינו אפוא כי הקביעה המדויקת בדבר הרכב האוכלוסייה בגליל המרכזי תלויה בתיחום המדויק של החטיבה הגאוגרפית שעל פיה מוגדר הגליל המרכזי. נמשיך בתיחומים השונים ונמצא נתון מרתק ומאלף: בתחום השטח שנכבש במלחמת העצמאות ושנועד למדינה הפלסטינית – הגליל ההררי ומישור החוף הצפוני (כולל נהריה) – יחסי יהודים לעומת ערבים הם:

לוח 1: יחסי יהודים לערבים בשטח שיועד למדינה הפלסטינית בגליל

שנה	יהודים		לא-יהודים (בעיקר, ערבים)	
	מספר	שיעור	מספר	שיעור
1997	223,900	33%	450,400	67%
2007	260,600	35.5%	556,800	64.5%
2010	279,000	30%	623,000	70%

מקור: למ"ס 2010.

הלוח מלמד שהאוכלוסייה היהודית היושבת בשטחים שהוכללו בתוך ישראל בעקבות מלחמת העצמאות פחתה ל-30% בלבד (בשנת 2010); אם נצמצם את הדיון לשטח שיועד למדינה הפלסטינית אך בלי מישור החוף, הרי ב-2010 מתגוררים שם 172 אלף יהודים (23.3% מכלל האוכלוסייה) ולידם 565 אלף ערבים, 76.7% מכלל האוכלוסייה (למ"ס 2010).

המגמות הדמוגרפיות בגליל המרכזי - אוכלוסייה יהודית מזדקנת עם ילודה נמוכה והגירה שלילית

בשולי הנתונים הדמוגרפיים שהובאו לעיל מן הראוי להעיר ארבע הערות בנוגע למיעוט היהודי-ציוני בגליל המרכזי:

1. הזדקנות האוכלוסייה היהודית בגליל - האוכלוסייה היהודית בכל הגליל ההררי נמצאת בתהליך הזדקנות. דהיינו בכל חבל הארץ החל מנצרת בדרום וכלה בגבול לבנון בצפון, כולל מעלות תרשיחא, גוש תפן וכפר ורדים, הוא הגיל. מדובר באוכלוסייה שהצעירים בה (גילאי 20-45) בוחרים להגר מהפריפריה למדינת תל אביב (ולחור"ל), וכך נמנעת ילודה במקום ומואץ שיעור ההזדקנות. על רקע התשתית העובדתית התמציתית והחלקית שהונחה עד כאן מן הראוי לבחון במישרין את השאלה - מה ההשלכות הצפויות לביטול מנגנון המיון והסינון של המועמדים להתיישבות ביישובים הקהילתיים בגליל המרכזי? מה צפוי להתחולל בעקבות ביטול זכותן של הקהילות הללו לעצב את אורח חייהן כקהילות ישראליות ציוניות בגליל המרכזי?

2. בנוגע לאוכלוסייה הלא-יהודית יש להבחין דרוזים לערבים, ובעיקר מוסלמים. בגליל התחתון המרכזי כמעט שאין דרוזים בקרב האוכלוסייה הלא-יהודית, ואילו בחלק הצפוני של הגליל ההררי יש אוכלוסייה דרוזית גדולה. בדרך כלל, הדרוזים בישראל מזדהים עם ערכי מדינת ישראל, וחרף שחיקה מסוימת שחלה בשנים האחרונות, רובם תומכים בשירות צבאי של גברים (לא דתיים) בצה"ל.

3. שיעור הילודה בקרב היהודים והעולים הלא-יהודים, וגם בקרב הנוצרים והדרוזים, נמוך בצורה משמעותית מזה שבקרב האוכלוסייה הערבית-המוסלמית. לכן, נראה שבקרב שכבת הגיל של ילדים עד גיל 18 שיעור היהודים בגליל המרכזי נמוך מאוד לעומת האוכלוסייה המוסלמית, דבר המנבא על המשך הגידול במגזר המוסלמי לעוד שנים, גם אם הריבוי הטבעי במגזר זה הולך ויורד.

4. היבט נוסף המשפיע על הקבוצה היהודית (הקבוצה הישראלית-ציונית) בגליל - היעלמות האוכלוסייה הנוצרית בריכוזי הערבים המוסלמים - אחת התופעות המרתקות, והעצובות, בגליל המרכזי בעשורים האחרונים היא היעלמות הקהילות הנוצריות מהאזור.

הגליל בכלל והגליל המרכזי בפרט התאפיין בקהילות נוצריות, חלקן עתיקות יומין. מאז אמצע שנות השמונים של המאה ה-20, עקב לחץ גלוי וסמוי מצד הרוב המוסלמי, מתרחש תהליך

נטישה, הידלדלות ושקיעה של הקהילות הנוצריות בגליל המרכזי. בכפרים שהיו בהם בעבר כמעט אך ורק נוצרים (אעבלין, לדוגמה) יש כיום אוכלוסייה מוסלמית נכבדה. עזיבה רצופה של אלפי נוצרים את נצרת, בעיקר ב-20 השנה האחרונות, הובילה לאובדן הרוב הנוצרי בעיר זו. כיום, יותר מ-60% מאוכלוסי נצרת הם מוסלמים. קהילות נוצריות קטנות שהיו בכפרים טורעאן או סח'נין, לדוגמה, כמעט שנעלמו. אלפי נוצרים עברו לאזור חיפה או היגרו מהארץ. תהליכים מעין אלה מתרחשים בכל מרחבי המזרח התיכון וצפון אפריקה, וכבר יש מדינות שהאוכלוסייה הנוצרית נעלמה בהן לחלוטין. אילו תהליכים אלה היו מתרחשים באזורים אחרים בעולם היו מן הסתם מדברים על טיהור אתני.

הדרישה לאישור התיישבות של משפחות ערביות מוסלמיות ביישובים הקהילתיים בגליל המרכזי תחת הכותרת של מימוש זכויות אזרחיות אינה מתיישבת עם פגיעה כה קשה וכה עמוקה בזכויות של אזרחים ערבים נוצרים בגליל המרכזי, היושבים זה דורות בכפרים בעלי רוב מוסלמי ונעקרים מהם תחת לחץ אסלאמי בלתי פוסק.

מותר גם לשאול אם יישובים בעלי רוב מוסלמי מוכנים לקלוט יהודים לקהילתם. המציאות היא הקודמת ולא שאלות היפותטיות – אין דבר כזה ולא יהיה! ברור כי טיעון זה לכשעצמו איננו יכול להצדיק אי קבלת ערבים מוסלמים ליישוב קהילתי קטן. התנהגות פסולה באירוע קונקרטי אינה יכולה להצדיק התנהגות פסולה באירוע מקביל.

ביטול מנגנון המיון והסינון במצפים בגליל – חיסול ההתיישבות היהודית בגליל המרכזי וקריסת תוכנית המצפים

להערכתך, התוצאה ההכרחית והוודאית של ביטול מנגנון המיון והסינון של המועמדים להתיישבות במצפים בגליל המרכזי היא הכחדה של שאריות הנוכחות הישראלית הציונית במרחב זה וקריסת תוכנית המצפים כולה.

במילים אחרות, ואין מנוס מהשימוש בלשון חד-משמעית וחריפה, ביטול מנגנון המיון והסינון בהקצאת מגרשים ביישובי המיעוט הישראלי ציוני (רובו ככולו יהודי) בגליל המרכזי פירושו חיסול חזון תוכנית המצפים ושינוי גאואסטרטגי מרחיק לכת בצפון הארץ. למיטב הבנתך, לשינוי כזה השלכות דרמטיות על הביטחון הלאומי של ישראל. ניתוח התשתית העובדתית שהונחה עד כה, וההסבר המפורט כאן בהמשך, מנמק ומבסס מסקנה קשה זו.

הקצאת מגרשים במצפים בגליל המרכזי לכל דורש - א-סימטריה וחד-צדדיות מוחלטת

מציאות החיים בגליל כולו, המושרשת במסורת של מאות שנים, מבוססת על יישובים כפריים (חלקם, צמחו לערים ממש), בעלי זהות תרבותית מוגדרת ומובהקת. גם במקרים הספורים של כפרים מעורבים מבחינה דתית (מוסלמים, דרוזים, נוצרים וכו') יש בדרך כלל הפרדה פיזית בין הקבוצות.

רוב היישובים הכפריים הגדולים בגליל המרכזי הם בעלי אוכלוסייה ערבית מוסלמית בעלת רוב מוחלט. כך בכל היישובים הגדולים סביב נצרת, בכאבול, טמרה, שעב, כפר מנדא, כאוכב אבו אל היג'א, דיר אל אסד ונחף. בכפרים סח'נין, עראבה, מג'ד אל-כרום וטורעאן רוב זה כמעט מוחלט. המיעוט הדרוזי מתרכז בכפרים שההגמוניה הדרוזית בהם מלאה, בעיקר בחלקו העליון, ההררי, של הגליל: כסרא, ג'ת, יאנוח, בית ג'ן, עין אל אסד, ירכא ועוד. כמו כן יש ריכוזי בדווים בגליל המרכזי. בתחום המועצה האזורית משגב יש יישובים המבוססים על אוכלוסייה בדווית בלבד, כולם יישובי קבע מוכרים: הדמיידה, חוסניה, כמאנה, סלאמה, ערב אל נעים, וראס אל-עין.

לכן, בחינת השאלה בדבר הקצאת מגרשים לכל דכפין ביישובים הכפריים הזעירים שהם בעלי אופי ישראלי ציוני בתחומי המועצות האזוריות משגב, מרום גליל, וגליל תחתון אינה יכולה להיעשות במנותק מהמציאות השוררת בגליל המרכזי זה מאות בשנים. הדרישה הבסיסית של השוויון מחייבת, לכל הפחות, הדדיות.

היישובים המוסלמיים בגליל גדלים בעזרת אוכלוסייה מוסלמית; כפרי הדרוזים בגליל גדלים בעזרת אוכלוסייה דרוזית; כפרי הבדווים בגליל גדלים בעזרת אוכלוסייה בדווית; קשה למצוא הצדקה לכך שדווקא הכפרים שחיים בהם היהודים לא יוכלו להתפתח בעזרת אוכלוסייה ישראלית ציונית.

במילים אחרות: אין התיישבות של משפחות לא-מוסלמיות בלב אוכלוסייה מוסלמית; אין התיישבות של משפחות לא-דרוזיות בלב אוכלוסייה דרוזית; אין התיישבות של משפחות לא-בדוויות בלב אוכלוסייה בדווית. לכן, הדרישה להתיר התיישבות של משפחות ערביות מוסלמיות דווקא ביישובים הישראליים הציוניים בגליל המרכזי עומדת בניגוד למציאות רבת השנים באזור זה.

המדיניות של מינהל מקרקעי ישראל בהקצאת מגרשים בגליל היא שימור מבנה הכפר המקומי – בכל המגזרים, ובייחוד במגזר הערבי. מדיניות זו משתקפת בבירור בהחלטות מועצת מקרקעי ישראל ובמכרזים של מגרשים המוצאים לשיווק בכפרים הערביים בגליל המרכזי, וחלה גם על הקצאות קרקע במגזרים נוספים – המגזר הדרוזי, המגזר הבדווי ועוד. זהו קו מדיניות ראוי. האינטרס של המדינה הוא לשמר את היציבות של המבנה האתני המסובך והמורכב בגליל המרכזי.

המרקם הבין-עדתי בגליל המרכזי עדין ביותר – ראו ההתפרצויות האלימות באבו סנאן ובכפר יאסיף (מתח אתני בין דרוזים לנוצרים); האלימות הבין-עדתית בכפר מע'אר (מרס 2005); ההתנגשויות בעילבון (אפריל 2008); המתיחות הבין-עדתית בעכו (אוקטובר 2008); התנקשויות בין דרוזים ליהודים בפקיעין (ב-2009) ואירועים רבים נוספים. אין להבין את אירועי יום האדמה (30.3.76) ואת אירועי אינתיפאדת אל אקצא בגליל המרכזי (מאורעות אוקטובר 2000) אלא בהקשר זה: זאת מתיחות חריפה ביותר, בעלת שורשים אתניים.

על רקע זה פשוט וברור להבין, כי אם מינהל מקרקעי ישראל יקצה מגרשים לכל דכפין בלבה של השכונה הדרוזית בשפרעם, למשל, עלולה לפרוץ מהומה רבת, וכך גם אם יקצה מגרשים למשקיעים יהודים, מאזור גוש דן, לדוגמה, בכפר ערבי מוסלמי, לשם בניית יחידות דיור לכלל האוכלוסייה (ולאו דווקא לערבים מוסלמים). הקצאה כזאת עלולה להוביל לתסיסה, לאלימות ואף להתנגשויות עם כוחות הביטחון של ישראל.

מכל אלה עולה, כי מן הבחינה הבלתי פורמלית, תפיסת עומק תרבותית וחברתית ומסורת עתיקת יומין אינן מאפשרות לכל אזרח או תושב בישראל לרכוש מגרש ולהשתקע באופן חופשי בכל יישוב ויישוב בארץ: קבוצה של ערבים נוצרים לא תוכל לרכוש מגרש בשכונה שהיא ערבית-מוסלמית או בכפר שהוא בעל אופי ערבי-מוסלמי; קבוצת אזרחים דרוזים לא תוכל להשתקע בלבו של כפר מוסלמי או בדווי בגליל המרכזי; בדווים לא יוכלו לקבל מגרשים בלב כפר ערבי-מוסלמי, דרוזי או נוצרי בגליל המרכזי. מן הבחינה הפורמלית, מדיניות מינהל מקרקעי ישראל היא להקצות קרקע לבני המקום. אם יבוטל מנגנון המיון והקבלה להצטרפות אל היישובים הקהילתיים (המצפים) בגליל המרכזי, יהיה זה מגזר יוצא דופן. ביטול מנגנון המיון יוביל לא-סימטריה ולחד-צדדיות. בעוד ערבים יהיו רשאים לנהור אל המצפים, ישראלים ציונים לא יוכלו להתיישב ביישובים המוסלמיים.

שיווק מגרשים במצפים בגליל המרכזי ללא מנגנון סינון - הקצאת מרבית המגרשים לאוכלוסיית הרוב: ערבים מוסלמים

שיווק המגרשים ביישובים הקהילתיים היהודיים בגליל המרכזי ללא כל ועדות מיון וקבלה מוביל בהכרח לרכישתם של מרבית המגרשים הללו על ידי אוכלוסיית הרוב (המוחץ) בגליל המרכזי. יצוין שהריבוי הטבעי בקרב האוכלוסייה הערבית המוסלמית גבוה ביותר, סביב כ-3.1% בשנה.

ניקח לדוגמה את העיר סח'נין מול היישוב הקהילתי אשחר או רקפת, השוכנים במרחק של כ-1.5 ק"מ אלה מאלה. הריבוי הטבעי השנתי של סח'נין עולה על זה של שניהם גם יחד. אם אפוא ישווקו מאה מגרשים באשחר לכל המרבה במחיר, הרי באופן טבעי וללא כל מוטיבציה שלילית, רוב הרוכשים יהיו ערבים מוסלמים מסח'נין.

התמריץ המובנה מצד ערבים מוסלמים בגליל המרכזי לרכישת מגרשים ביישובי המצפים בגליל המרכזי

המסקנה כי שיווק חופשי של מגרשים ביישובים הקהילתיים בגליל המרכזי לכל המרבה במחיר יוביל לרכישה מסיבית של מגרשים אלה על ידי ערבים מוסלמים מאזור הגליל המרכזי נתמכת על ידי חמישה מניעים:

1. ביקוש איכות חיים ואיכות סביבה. המצפים בגליל המרכזי הם יישובים מטופחים. הטיפוח ניזון מהשקעות וממיסוי פנימי כבד (במשאבי זמן ואנרגיה ובמשאבים כספיים) של חברי האגודה השיתופית (היישוב הקהילתי). הסוכנות היהודית או המדינה אינם שותפים להשקעות אילו מזה הרבה שנים. אדרבה המדינה מסבסדת את עלות התשתיות הציבוריות דוקא ביישובים הערביים בעוד ביישובים היהודיים התושבים משלמים את מלוא העלויות.

תנאים אלה מאפשרים הקמת תשתית פיזית איכותית, שבין היתר היא פרי מערך מסועף של היטלים וחיובים כתנאי למתן היתרי בנייה ביישובים אלה. התושבים רואים ביישוב הקהילתי על המרחב הציבורי שלו את ביתם, ולכן הם מטפחים אותו (לעתים קרובות, על חשבון שעות הפנאי שלהם). כמעט שאין עבירות בנייה ביישובים הקהילתיים. ככלל, הבנייה נעשית על פי היתר בנייה.

בעבור זוג צעיר מהעיר ס'חנין או מהעיר טמרה, לדוגמה, המעבר ליישוב קהילתי כזה פירושו בדרך כלל עלייה משמעותית באיכות החיים ובאיכות הסביבה הפיזית. כידוע, חלק רחב

מהבנייה במגזר הערבי בגליל המרכזי אינה תואמת את הוראות הדין (אף על פי שבמרבית היישובים כיום יש תכניות מתאר תקפות ונדיבות מאוד). יתרה מזו, רמת הציות והאכיפה של האוכלוסייה הערבית בכל הנוגע לדיני המיסוי המוניציפלי – הן השוטף (ארנונה) הן המיסוי למימון תשתיות (היטלי ביוב, היטלים למימון כבישים, מדרכות וכו') – בקרב חלקים רחבים ביישובים העירוניים והכפרים הערביים בגליל המרכזי נמוכה ביותר. שיעור הגבייה של ההיטלים המיועדים למימון תשתיות הוא כמעט אפסי. מחסור חריף זה במקורות כספיים יוצר בחלק ניכר מהכפרים המוסלמיים בגליל המרכזי צביון מוזנח; רמת הניקיון הסביבתי והמודעות לטיפול ומיחזור בפסולת היא נמוכה; יש בהם מפגעים פיזיים רבים – פסולת בניין, פסולת של מבני מלאכה (מוסכים, למשל) ופסולת ביתית.

הבנייה צמודת הקרקע והמרווחת מאוד (בנייה בזבזנית מבחינת הצפיפות לדונם) הנהוגה במגזר הערבי גוררת עלויות גבוהות של תשתיות (קווי ביוב, כבישים, ניקוז וכו'). עלויות אלו יפות לפרבר אמריקני אמיד; אוכלוסייה בחתך סוציו-אקונומי בינוני אינה מסוגלת לעמוד בהן, גם אם תוגבר רמת האכיפה והגבייה של חיובי המיסוי המוניציפלי.

אם כן, שיפור ושדרוג של איכות החיים והסביבה הם תמריץ חזק לרכישת מגרשים ביישובים הקהילתיים בגליל המרכזי על ידי ערבים.

2. גידול דמוגרפי במגזר הערבי נוכח הגירה יהודית שלילית בקרב דור ההמשך של היישובים הקהילתיים. אחת התופעות הדמוגרפית העקביות זה יותר מעשור שנים בכל הפריפריה של ישראל היא ההגירה הפנימית של יהודים מהפריפריה אל מדינת תל אביב ואל מישור החוף המרכזי. הגירה זו לא פסחה על היישובים הקהילתיים בגליל המרכזי (עבודה מקיפה בנושא זה כתב דני מעוז, תושב אחד מיישובי משגב, בהוצאת קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה באוניברסיטת חיפה והמכללה לביטחון לאומי, 2009).

ההגירה השלילית חזקה במיוחד בקרב שתי קבוצות אוכלוסייה במגזר היהודי בפריפריה, ובייחוד בחתך המשולב של שתי קבוצות אלו. הקבוצה האחת היא של צעירים ישראלים ציוניים (יהודים עד גיל 30) שנולדו בפריפריה או התחנכו בה. צעירים אלה נוטים, באורח מובהק, להגר לגוש דן. עובדה זו, המתועדת היטב בספרות המחקרית, נובעת בעיקר מאפשרויות התעסוקה והבילוי האיכותיות, המגוונות והרווחיות בחלק זה של ישראל, הניזונות מהעוצמה הכלכלית, המסחרית והפוליטית ומהעושר התרבותי, החברתי והאינטלקטואלי שלו. הקבוצה השנייה, שאף היא מתאפיינת בהגירה שלילית חזקה, מסיבית ועקבית מהפריפריה, לרבות הגליל המרכזי, אל מטרופולין תל אביב ומישור החוף המרכזי כולו, היא קבוצת בעלי פוטנציאל ההשתכרות הגבוה

(עבודה מקיפה בנושא זה, "מדינת תל אביב - איום על ישראל", מאת יבגניה ביסטרוב וארנון סופר ראתה אור אף היא בהוצאת קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה, 2006, 2008).

במילים אחרות, דור ההמשך הישראלי הציוני בפריפריה בכלל ובגליל המרכזי בפרט, ובייחוד העילית הכלכלית-חברתית של דור זה, נוטה לעזוב את היישובים הקהילתיים בגליל ולחפש את עתידו בגוש דן.

לעומת זאת, במגזר הערבי המוסלמי (שלא כבמגזר הערבי הנוצרי ההולך ונעלם בגליל המרכזי) ניכרת נטייה בולטת לחזור אל כפר המוצא ולטעת שורש במקום הלידה, בדרך כלל בכפר המוצא של משפחת הבעל. לכן, במרחב הגליל המרכזי יש ביקוש ער למגרשים פנויים לבנייה מצד דור ההמשך הערבי המוסלמי, שלרובו זהות ותודעה לאומית פלסטינית מובהקת.

נוסף על כך יש לזכור, כי אנו נמצאים בעיצומו של המומנטום הדמוגרפי במגזר הערבי המוסלמי בגליל: על אף הירידה המסוימת בשיעורי הפרייון (בייחוד מאז שנת 2003 והקיצוץ הדרמטי בקצבאות המוסד לביטוח לאומי המשולמות בגין ילדים), היות שיותר מ-40% מהאוכלוסייה הערבית המוסלמית הם ילדים ובני נוער, עומדים אלפי זוגות צעירים ממגזר זה להקים את ביתם ואת משפחתם בעשור הנוכחי בגליל המרכזי.

מגמות דמוגרפיות אלו מחזקות עד מאוד את ההנחה ששיווק מגרשים ביישובים הקהילתיים הישראליים בגליל המרכזי לכל דורש יהפוך ליישובים אלה בשלב הראשון, ליישובים כפריים דו-לאומיים, ובשלב שני ליישובים ערביים לכל דבר ועניין.

3. מוטיבציה כלכלית. מחירי הקרקע. מחירי הקרקע בכפרים הערבים בגליל המרכזי האמירו מאוד בעשור האחרון. עלייה זו היא פרי התפוצצות האוכלוסין במגזר הערבי המוסלמי בגליל המרכזי, לצד שגשוג כלכלי של שכבות אוכלוסייה ניכרות בו. מחירי הקרקע לבנייה בחלק מיישובי הגליל המרכזי היה כ-200 אלף דולר למגרש באמצע שנות האלפים ומאז המחירים הוכפלו ויותר. היות שהמסורת הערבית הפלסטינית מסתייגת ממכירת קרקע, נאלצים חלק מבני הדור הצעיר לחפש חלופות. ואמנם, מינהל מקרקעי ישראל מקצה את עיקר שטחי המגורים בגליל לאוכלוסייה הערבית המוסלמית, ויש לברך על כך.

מכל מקום, היות שהביקוש מצד האוכלוסייה היהודית האיכותית למגורים ביישובים קהילתיים בגליל המרכזי הוא קטן, רמת המחירים ביישובים הקהילתיים בגליל המרכזי נמוכה יחסית. בשנת 2008 היה אפשר לרכוש ב-200 אלף דולר בית נאה, צמוד קרקע, באחד היישובים הקהילתיים וגם שם המחירים הוכפלו אמנם אך לא באותו שיעור של המגזר הערבי. קיים אפוא

תמריץ כלכלי חזק למעבר אוכלוסייה ערבית מוסלמית צעירה ומבוססת מהערים והכפרים הערבים בגליל המרכזי אל היישובים הקהילתיים במשגב; מחירי הקרקע ביישובים הערביים ממשיכים לטפס מהר יותר מאשר ביישובים הקהילתיים.

4. העדפת בנייה צמודת קרקע. בציבור הערבי בארץ ניכרת העדפה למגורים בבתים צמודי קרקע. בנצרת עילית ובכרמיאל חלק עיקרי מהבנייה הוא בנייה רוויה, ואילו ביישובים הקהילתיים כל הבנייה היא צמודת קרקע. הדבר יוצר תמריץ חזק בקרב ערבים מן הסביבה לרכוש בתים ביישובים אלה.

5. מניע לאומי. בראייה הערבית הפלסטינית, השטחים שעליהם הוקמו המצפים ויתר היישובים היהודיים בגליל הם שטחים פלסטיניים לכל דבר ועניין. הם בעבורם בית ומולדת. לכן, ההתיישבות בשטחי היישובים הקהילתיים בגליל המרכזי היא חלק בלתי נפרד מהמאבק כנגד הכיבוש; זהו חלק מה"צומוד" – ההיצמדות העקבית לקרקע והחזרה אליה. חלק ניכר מהאינטליגנציה הערבית רואה ברעיון של התיישבות ביישובים הקהילתיים הזדמנות היסטורית לעשיית צדק ולמימוש בפועל של זכות השיבה אצל "פליטי הפנים".

לעומת זאת, בציבור היהודי, הסבור בטעות ובנאיביות כי ריבונות ישראל בגליל המרכזי מובטחת לעולמי עד, אין כל מוטיבציה מסוג זה.

בסיכומו של דבא, האפקט המצטבר של ההגמוניה הדמוגרפית הטוטאלית מצד הציבור הערבי המוסלמי בגליל המרכזי, בצירוף חמשת התמריצים החזקים שפורטו לעיל, מוביל למסקנה כי אם יבוטלו ועדות המיון ביישובים הקהילתיים בגליל המרכזי, יביא הדבר להגירה משמעותית של ערבית מוסלמים אל יישובים אלה. אפשר כמובן להקשות ולומר – מה רע בכך? מה פסול יש בכך שהמצפים יהפכו ליישובים דו-לאומיים? יש להשיב על שאלה זו.

הפיכת המצפים בגליל ליישובים דו-לאומיים: פגיעה קשה בזכות לקיים קהילות ישראליות ציוניות בגליל המרכזי והטעיה והולכת שולל של המתיישבים

להפיכת המצפים בגליל המרכזי ליישובים כפריים דו-לאומיים עלולות להיות תוצאות הרסניות. בראש וראשונה, יש בכך פגיעה אנושה בזכות האלמנטרית של קהילה אנושית להגדרה עצמית ולמימוש לגיטימי של ערכי הקהילה.

מבחינה תולדותית הגאוגרפיה וההתיישבות בארץ ישראל, פגיעה כזאת אינה פחות מאשר הטעיה והולכת שולל מצד המדינה של כל אותן מאות משפחות שעלו להתיישב בגליל המרכזי במסגרת

תכנית המצפים, שהרי המסר העיקרי שהעבירה המדינה למתיישבים בגוש שגב, בגוש צלמון ובגוש תפן היה, כי הם שותפים למעשה חלוצי של התיישבות יהודית ציונית בגליל.

התיישבות זו התבססה על הקמת קהילות אנושיות וחברתיות בגליל המרכזי (הבלתי מיושב), פרי התאמה בין-אישית. אנשים אלו השקיעו את כל הונם ואונם במעשה חלוצי זה. ב-25 השנים האחרונות הם הקימו מערכת קהילתית יוצאת מן הכלל. איכות החינוך במשגב גבוהה ביותר. הקהילות החברתיות פעילות, חיוניות ומתאפיינות בתשתית ערכית מוצקה. אין זה הוגן ואין זה ראוי להפקיר אזרחים טובים ונאמנים אלו לטובת "חזון" של יישובים דו-לאומיים ולהרוס מפעל חיים שלם. להבנת, אין סיבה לשלול דווקא מהקהילה (קהילת מיעוט) היהודית בגליל המרכזי את הזכות לממש את ערכיה ככל קהילה אחרת בגליל. היות שאינני מומחה בסוציולוגיה לא ארחיב בהיבטים הסוציולוגיים של נקודה זו.

הפיכת המצפים בגליל ליישובים דו-לאומיים: מציאות נפוצה

מן המקובלות הוא, הן בראייה המחקרית הדמוגרפית והגאואסטרטגית בישראל הן במחקר המשווה, כי מצב של יישובים דו-לאומיים בתוך חבל ארץ השנוי במחלוקת מדינית אתנית ותרבותית חריפה ועמוקה - הוא מצב נפיץ ובלתי יציב.

נתון יסודי להבנת התהליך הוא הנתון שעל פיו שיעור האכלוס (האיוש) של היישובים הקהילתיים מול התכנון הסופי הוא חלקי ביותר. למשל, היישוב רקפת כולל 170 בתי אב, בעוד התכנון המאושר של היישוב (תיקון 9 לתוכנית המתאר המחוזית [תמ"מ] של מחוז הצפון [תמ"מ 2]) קובע אכלוס של 350 בתי אב ברקפת.

ביישובי גוש שגב, כלומר יישובי לב הגליל המרכזי (רקפת, שכניה, מנוף, עצמון, קורנית, מצפה אבי"ב, יעד, יובלים ועוד), פוטנציאל הקליטה המתוכנן גדול ומשמעותי ועומד על אלפי יחידות דירה. מובן, כי אם ישווקו מגרשים אלה לכל דורש, ישתנה לחלוטין אופי היישובים. אין כל ספק כי שיווק במתכונת בלתי-מבוקרת לחלוטין, מתכונת שאינה מוכרת ביישובים הכפריים הלא-יהודיים בגליל המרכזי, יוביל בשלב הראשון ליצירת יישובים קטנים דו-לאומיים בעלי מאפיינים של חיכוך כואב וחרף; בסופו של דבר ייוותרו היישובים הללו כיישובים ערביים פלסטיניים (עם שאריות של היישוב היהודי הישן).

ערבוב שתי אוכלוסיות לאומיות שונות (ישראלים ציוניים, ערבים מוסלמים פלסטינים), שלא מתוך הכנה יסודית מראש ובחירה חופשית ומודעת של שתי האוכלוסיות גם יחד הוא מצב נפיץ. הרס הרקמה של הקהילה הוא אך ורק עניין של זמן.

כך, למשל, יכול להיות מצב שבעוד אלה חוגגים את יום העצמאות, אלה מציינים את יום הנכבה; בעוד אלה צמים ומכבדים את יום הכיפורים, אלה נוהגים בו כיום עסקים רגילי; בעוד אלה מבקשים תרבות ישראלית ועברית, המושתתת על ערכיה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, אלה מבקשים תרבות ערבית ופלסטינית, שבסיסה הוא באסלאם.

בקיצור, זהו מתכון בדוק לחיכוך בין-אתני, לתסכול, לחשדנות ולמרירות, כפי שאפשר ללמוד מן הסעיף הבא.

יישובים כפריים דו-לאומיים בארץ ישראל: חיכוך בלתי פוסק

עד אמצע המאה ה-19 היו בארץ ישראל כפרים מעורבים רבים שחיו בהם קהילות יהודיות קטנות. בשפרעם התגוררו באמצע המאה ה-19 60 יהודים. משפחות יהודיות התגוררו בכפרים ראמה וג'וליס. קהילת פקיעין מנתה עשרות רבות של יהודים. קהילות קטנות התקיימו בשכם (אז, עיירה קטנה) בחברון ובעזה. כל הקהילות הללו נעלמו; רובן ככולן בקיץ 1929, אחרי מאורעות תרפ"ט.

חיכוכים ביישובים כפריים דו-לאומיים מוכרים לנו מהתיישבות של ערבים מוסלמים לצד ערבים נוצרים בכפרים בתחומי ארץ ישראל. לשתי הקבוצות הללו בדרך כלל אותה זהות אתנית, תשתית ערכית בסיסית משותפת, ערכי תרבות דומים, זהות לאומית פלסטינית קרובה, אותה שפה ומנהגים בסיסיים משותפים (בהקשר זה יצוין למשל, כי עזמי בשארה, מראשי התנועה הלאומית-הפלסטינית בגליל, הוא ערבי נוצרי).

עם זאת, אין כמעט יישוב מעורב שלא אירעו בו התנגשויות אלימות בין מוסלמים לנוצרים. המתרחשות נובעת בין היתר מן המגמה הדמוגרפית המובהקת והעקבית – פרי סיבות הנעוצות בריבוי טבעי (גבוה אצל המוסלמים ונמוך אצל הנוצרים) ומן ההגירה – הגירה חיובית של ערבים מוסלמים, בעיקר משטחי יהודה ושומרון, והגירה שלילית של ערבים נוצרים, הן פנים-ארצית (לעיר חיפה ובנותיה) והן חיצונית, כך ששיעור המוסלמים הולך וגדל ושיעור הנוצרים הולך ויורד.

יישובים מסוימים הידרדרו למציאות הקרובה במאפייניה לטיהור אתני: גירוש נוצרים על ידי מוסלמים. כך למשל במהומות בכפר טורעאן בחודש מאי 1997 נפגעו פיזית ערבים נוצרים, נשרפו בתים וכלי רכב ונגרם נזק רב לרכוש של נוצרים.

המתיחות בולטת במקומות שהזרמים האסלאמיים הולכים ומתחזקים. המוסלמים מבקשים להקים מבני דת (מסגדים) בולטים, כפי שקרה בנצרת, שכיום יש בה כאמור רוב מוסלמי. כך קרה בכפר אעבלין ובמקומות נוספים.

בכפרים הספורים שעדיין ניכרת בהם הגמוניה ערבית-נוצרית בגליל, דוגמת הכפרים מעיליא, פסוטה, וג'יש יש מאבק קשה, המתנהל בדרכים חוקיות וחוקיות פחות, על שמירת האופי הנוצרי. ההתפרצות האלימה שהייתה בכפר מע'אר בשנת 2005, של הרוב הדרוזי כלפי המיעוט הנוצרי, אינה מקרה יוצא דופן או מפתיע במציאות של הגליל. בעבר היו אירועים כאלה במרחב כפר יאסיף, באבו-סנאן ובמקומות נוספים.

באור זה יש לראות גם את ההתפרצות האלימה בכפר פקיעין (בוקיע), כשהרוב הדרוזי פעל מתוך רצון למנוע התיישבות של יהודים במקום. האירועים האלימים והקשים בעיר עכו ביום הכיפורים 2009 והמשך המתיחות בעיר זו ממחישים כי מבנה צפוף של יישוב דו-לאומי הוא למעשה חבית של חומר נפץ, בעיקר ביישוב דו-לאומי קטן בפריפריה.

אין מקום להחריף מציאות זו בדרכי כפייה על ידי ביטול מנגנון המיון להתיישבות במצפים. יש כמובן להדגיש, כי מאמר זה מצטמצם לתיאור עובדתי של המציאות הדמוגרפית והגאוסטרטגית בגליל המרכזי, שהוא אזור מורכב. הפרת איזון עדין זה על ידי הפיכת היישובים הקהילתיים הציוניים ליישובים דו-לאומיים - עלולה להיות הרת אסון. זהו היתר מפורש לחיכוך בין-עדתי ובין-אתני.

הפיכת המצפים ליישובים דו-לאומיים: שלב מעבר בדרך לפלסטיניזציה מלאה של היישובים הקהילתיים בגליל המרכזי

בקרב החוקרים (המעטים) של הדמוגרפיה והגאואסטרטגיה בישראל רווחת ומקובלת הדעה, שאם היישובים הקהילתיים בגליל המרכזי יהפכו ליישובים דו-לאומיים, יביא הדבר להתרוקנות היישובים הקהילתיים בגוש שגב מיהודים והם יצורפו לרשימת היישובים הערביים בגליל המרכזי. ברמה הגאואסטרטגית ובתפיסה הלאומית המקובלת בישראל, הבשלה והשלמה של תהליך כזה היא אסון בקנה מידה לאומי.

על מה מתבססת קביעה זו? החיים ביישוב קהילתי קטן הם חיים אינטנסיביים ו"צפופים". שינוי פני היישוב בעקבות ביטול מנגנון המיון יערער את המסד הקהילתי והתרבותי של הקהילה המאוגדת במסגרת היישוב הקהילתי (האגודה השיתופית). ישראל ציוני (בדרך כלל, יהודי) המתגורר בגליל המרכזי רואה באופי הבסיסי של הקהילה ושל יישוב מגוריו שיקול

מכריע בהחלטתו על המשך המגורים ביישוב ("הזכות לתרבות"). אם משפחה ישראלית ציונית חילונית מתגוררת ביישוב עצמון או ביישוב סמוך (שכניה או מנוף), והיישוב ייהפך לבעל אופי דתי-חרדי, סביר מאוד להניח כי המשפחה תחפש לעקור מביתה ליישוב בעל אופי חילוני.

אם תהליך כזה יתרחש בעיר, כגון הפיכת שכונות או רחובות שהתגוררה בהם אוכלוסייה יהודית בעיר לשכונות או רחובות ערביים (כפי שאירע בחיפה), יש להניח שהאוכלוסייה היהודית החזקה תנדוד לשכונות בעלות צביון ישראלי ציוני חילוני באותה עיר. אולם, ביישוב קהילתי, למשפחה המבקשת להגן על זכותה לממש את אורחות חייה באמצעות קהילה בעלת פרופיל תרבותי מסוים אין מפלט. עליה לבחור – שמירת הזכות לתרבות על ידי עקירה למקום אחר או ויתור על זכות בסיסית זו. אופי הסביבה הקרובה ופרופיל הזהות התרבותית והערכית של מקום המגורים הם גורם מכריע לגבי ההחלטה על המשך המגורים במקום זה. משקלו הסגולי של שיקול זה הולך וגדל, ככל שהיישוב מתאפיין במרחב ציבורי משותף ואינטנסיבי, דבר המאפיין מאוד את היישובים הקהילתיים במשגב וביתר המועצות האזוריות בצפון, ופוחת ביישובים גדולים ואנונימיים. רוב היהודים במשגב יירתעו ממגורים בסמיכות למסגד מוסלמי, שיוקם, מן הסתם, ביישוב הקהילתי הדו-לאומי; רובם יירתעו ממגורים ביישוב שהמרכז היחיד לממכר מזון ומשקאות בו (מכולת, מינימרקט, סופרמרקט, על פי גודל היישוב) אינו מוכר משקאות חריפים בשל איסור דתי. הוא הדין לגבי סירוב של שכנים לכבד את זכר נספי השואה ואת חללי מערכות ישראל על ידי עמידת דום בעת הצפירה (וראו מה קרה ביישוב המעורב נוה שלום, שהציבור הערבי-פלסטיני בו הסתייג מהקמת יד לזכר חלל צה"ל בן היישוב שנהרג באסון המסוקים בשנת 1996).

הצפי לפלסטיניזציה של היישובים הקהילתיים לאחר הפיכתם ליישובים דו-לאומיים לאור חמש הבחנות

בבסיס תהליך הפלסטיניזציה הצפוי של יישובים קהילתיים דו-לאומיים בפריפריה של ישראל עומדות חמש הבחנות. כל אחת מהן מחייבת פירוט מלא, אולם בגלל קוצר היריעה הן יתוארו באופן תמציתי.

הבחנה הראשונה נוגעת למעמד הסוציו-אקונומי של תושבי היישובים הקהילתיים.

אחד העקרונות המנחים שעמדו בבסיס מפעל המצפים בגליל היה הרצון למשוך אליו אוכלוסייה איכותית, קרי אוכלוסייה בעלת פרופיל סוציו-אקונומי בינוני ומעלה, המתאפיינת בבסיס זהות ותרבות משותפת ובהשקפה פרו-קהילתית. ואכן, תושבי היישובים הקהילתיים, למשל במשגב

סווגו במשך כל השנים באשכול 7 לפי אשכולות הדירוג הכלכלי-החברתי של הלמ"ס. עליית משקלה ושיעורה של האוכלוסייה הבדווית במשגב שינו סיווג זה של האוכלוסייה במשגב לאשכול 6.

הרצון למשוך אוכלוסיות חזקות לגוש שגב בסוף שנות השבעים ובראשית שנות השמונים (ובמידה מסוימת, גם לגוש צלמון ולגוש תפן) נבע בראש וראשונה מניתוח עלויות המחיה הגבוהות הכרוכות ביישוב קהילתי בפריפריה, ואף מתוך עצם הרצון להביא לפריפריה לא רק אוכלוסייה חלשה.

כוונת הוגי גוש שגב הייתה לאפשר הזדמנות תעסוקתית ראויה לאוכלוסייה איכותית יחסית, ולא ליצור ריכוז יישובים נחשלים, המרוחק ממוקד הפעילות הכלכלית-חברתית-תרבותית של ישראל במישור החוף, החל מנהריה, דרך חיפה ועד למדינת תל אביב, שבסוף שנות השבעים טרם בלטה בניכורה הזועק לפריפריה.

לכוונה זו יש גם השלכות מנוגדות. העובדה שלמרבות האוכלוסייה בהתיישבות הקהילתית במשגב יש ברירת מגורים מחוץ למשגב הופכת אותה לניידת, לבלתי תלויה, כך שאם האופי התרבותי הבסיסי של היישוב הקהילתי ידהה וייטשטש, היא יכולה ביתר קלות לקום ולעקור לאזור חלופי. לעומת זאת, אוכלוסייה בעלת חתך סוציו-אקונומי נמוך היא בדרך כלל נייחת - אין לה למעשה חלופת מגורים (לכן היא נקראת גם "אוכלוסייה כלואה"). הבחנה זו בולטת מאוד בשעת משבר קשה - ביטחוני, כלכלי או תרבותי - הפוקד חבל ארץ או יישוב מסוים.

בעת משבר ביטחוני (לדוגמה, מלחמת לבנון השנייה ב-2006 וירי הרקטות המוגבר על מרחב שדרות והנגב המערבי, בייחוד מאז 2007) ניכרה נטייה מובהקת של אוכלוסייה חזקה לקום ולעזוב. במקום נשארו עולי ארצות מצוקה ובהם עולי אתיופיה והחבלים האסיאתיים של ברית המועצות לשעבר, נכים ומבוגרים חסרי פנסיה וכיוצא באלה.

לפי מיטב שיפוט, המבוסס על תצפית ומחקר במשך עשרות שנים, יש להניח במידה רבה של ודאות, כי רוב האוכלוסייה היהודית ביישובים הקהילתיים, שהיא אוכלוסייה "בלתי כלואה", לא תיאות להמשיך להתגורר ביישובים שצביונם הבסיסי הולך ומשתנה מצביון ישראלי ציוני לצביון מעורב, ישראלי-פלסטיני.

התוצאה הצפויה היא עזיבה מסיבית של אוכלוסייה אל עבר יישובים בישראל תוך העדפת הגירה אל אזורים שיאפשרו את המשך הרצף התעסוקתי; יש להניח כי העקירה תהיה אל מרחב חיפה-נהריה ובמידה פחותה - למדינת תל אביב או לחו"ל (מבוסס על ממצאי דני מעוז 2009).

חלק משמעותי מתושבי משגב עוסקים בתעשיות ההייטק. אלה הם הניידים ביותר. הם חלק מהכלכלה הגלובלית. אם הם לא יהיו שבעי רצון מאופי היישוב שהם בחרו (ונבחרו) לגור בו, הם קרוב לוודאי יקומו ויעזבו. הם נקודת העוצמה של משגב. הם גם נקודת החולשה של משגב.

ההבחנה השנייה נוגעת לאוכלוסיית הרוב המקיפה את היישובים הקהילתיים בגליל.

מפעל המצפים בגליל, הכולל את גוש היישובים הקהילתיים במשגב, הוא אי של התיישבות יהודית בתוך מרחב ערבי מוסלמי בעל זהות לאומית פלסטינית. גוש היישובים הללו מוקף באוכלוסייה מוסלמית העולה עליו מספרית עשרות מונים.

תמונה זו מלמדת, כי האוכלוסייה הישראלית-ציונית בחבל ארץ זה היא בגדר מיעוט מובהק. בנסיבות אלו, ובהיעדר עורף במרחב הישראלי ציוני המקיף את היישובים הללו באזור, כושר ההישרדות שלהם ויכולתם להתמודד עם אוכלוסייה ערבית בעלת זהות לאומית פלסטינית שתתגורר ביישוב הם נמוכים.

אילו היה היישוב שורשים, לדוגמה, ממוקם בגוש דן, שהוא אזור עתיר אוכלוסייה בעלת מאפייני זהות ותרבות ישראלית-ציונית, היה לו כמובן גיבוי. בגליל המרכזי אין לו גיבוי, גם לא בדמות העיר כרמיאל. היא עצמה סובלת מנטישת אוכלוסייה צעירה ואיכותית בעשור האחרון וחווה הגירה הולכת וגדלה אליה של מוסלמים ושל נוצרים. בוודאי ובוודאי אמורים הדברים לגבי נצרת עילית.

ההבחנה השלישית עניינה בסולם הערכים של החברה הישראלית.

בשני העשורים האחרונים התחולל שינוי ערכים מוחלט בחברה הישראלית, המתבטא בירידה דרמטית של ערכי ההתיישבות, הביטחון והתרומה לקהילה לטובת הערך של ההצלחה הכספית והכלכלית. היחיד, המצליח, החליף את האדם התורם לקהילה, לחברה, למדינה (לשם הרחבה על כך ראה המסמך "החקלאות – אבן יסוד בביטחונה של ישראל", קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה 2010, מאת כותב מאמר זה).

בחלקים ניכרים של החברה הישראלית התהפך סולם הערכים. לא עוד הערכה לאנשי החינוך, ההתיישבות והביטחון. דגם ההערצה הוא המתעשר, איש העסקים העושה כביכול יש מאין. תהליכים חברתיים אלה הם רחבים ביותר, והם שלחו זרועות לכל תחומי החיים של ישראל.

נוכח מהפך ערכי זה, ההתיישבות בספר של ישראל אינה נתפסת עוד כמעלה, כעשייה בעלת ערך סגולי, כמעשה מופת. הכול נשפט על פי השווי הכלכלי הנוכחי של התנהגות היחיד. מבחן הכסף הוא המבחן המרכזי לקביעת ההצלחה או הכישלון של הישראלי החדש (מן הראוי להדגיש כי מדובר בעיקר בחברה החילונית).

בנסיבות אלו, ללא גיבוי מוסרי-ערכי-רעיוני מצד החברה הישראלית, ההולכת ומתרכזת במדינת תל אביב, נשחק עד מאוד כושר העמידה של הקהילות הישראליות הציניות החילוניות בגליל המרכזי נוכח לחץ דמוגרפי מבפנים, מתוך היישובים עצמם.

נוכח ביטול אפשרי של מנגנון ועדות המיון, ההתעקשות של אנשים אלה - דור הביניים, מקימי גוש שגב ההולך ומתבגר - להישאר בגליל המרכזי חרף התערעורת הזהות התרבותית של היישוב וערעור תחושת הביטחון הפנימית כולה של תושבי המיעוט הישראלי ציוני במרחב הגליל המרכזי לא תיתפס עוד בחוגים רחבים, בעלי השפעה על דעת הקהל, כשליחות לאומית. במקרה הטוב היא תסווג כהתנהגות "מיושנת", פתטית, ובמקרה הרע כעקשנות יהודית להיאחז בלב אזור ערבי (ראו את ההתקפות הבלתי פוסקות בעיתון "הארץ" על חוק ועדות הקבלה מאז התקבל במרס 2011)

וידגש: המבנה הפנימי של היישובים הקהילתיים במשגב וביתר המועצות האזוריות בצפון, הרבה פחות יציב ממה שהוא נראה ממבט ראשון. צריך גם לזכור כי אלה הם יישובים צעירים יחסית. הוותיקים שבהם הם בני פחות מ-30 שנה. רובם טרם נטעו שורש והם אינם רב-דוריים. טרם התגבשה מסורת רבת שנים, לעתים כמאה שנה, כמו ביישובים הוותיקים של ההתיישבות העובדת בעמק הירדן ובעמק יזרעאל. כוח המשיכה של מדינת תל אביב לגבי הצעיר, המשכיל, היהודי ציוני-ישראלי תושב הגליל הוא אדיה. ההיצע הוא בלתי נדלה. זאת "ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות" בראייה הישראלית: כסף, עסקים וניהול, בנקאות, עולם הפרסום והשיווק, הבורסה ושוק ההון, השירותים הפיננסיים ועילית השירותים המקצועיים (עריכת דין, ראיית חשבון, שמאות מקרקעין), ספרות ואמנות והקולנוע לגווניה.

יכולת השרידות של היישובים הקהילתיים נשענת במידה מסוימת על ערכיה של החברה הישראלית כולה. אילו סולם הערכים של החברה היה מעניק משקל רב להתיישבות, יש להניח כי יכולת העמידה של היישובים והיכולת של תושביהם להחזיק מעמד נוכח השינויים המאיימים הייתה חזקה יותר.

לדאבון הלב, היות שבסולם הערכים של החברה הישראלית התחולל השינוי שתואר לעיל, ומכיוון שירד ערך ההתיישבות הציונית בפריפריה, נחלשה עד מאוד המערכת החיסונית של יישובי הצפון.

ללא גיבוי ערכי, מוראלי ומוסרי של החברה הכללית, ולנוכח אובדן התחושה כי העיניים בגוש דן נשואות אל מתיישבי הפריפריה בגליל ובנגב, תלך ותישחק יכולתן של הקהילות הישראליות הציוניות הקטנות בגליל המרכזי לעמוד בשיטפון ההגירה הערבית המוסלמית.

ההבחנה הרביעית נוגעת לתלות ההדדית בין היישובים הקהילתיים במסגרת המועצה האזורית.

בין היישובים הקהילתיים בגליל המרכזי קיימת תלות הדדית. לכן, קריסת המסגרת הקהילתית הקיימת של יישוב אחד (קרי נטישת האוכלוסייה היהודית) תוביל לנפילתם בזה אחר זה של יישובים קהילתיים נוספים, על פי אפקט הדומינו.

היישובים הקהילתיים מאוגדים תחת רשות מוניציפלית מאוחדת, כמו המועצה האזורית משגב, המספקת להם שירותי חינוך, שירותי תרבות ושירותי רווחה. תפעול השירותים מחייב מסה קריטית של תושבים שיתחזקו מערך זה. לכן, לקריסה של יישוב אחד השפעת רוחב מובהקת על יתר היישובים. היא מערערת את ניהול המערך של השירותים המשותפים המאפשרים אורח חיים תקין. יש לזכור כי עיקר הנטל של המיסוי והתמיכה במערך המוניציפלי של המועצה האזורית מוטל על כ-15.5 אלף תושבי היישובים המשתייכים אליה. תרומת המימון (המיסוי) והתמיכה במערך המוניציפלי מצד האוכלוסייה הבדווית במשגב, כ-6,000 תושבים, היא שולית.

קיצורו של דבר, פריצת חוליה אחת בשרשרת תשבור את השרשרת כולה. תהליך העזיבה של האוכלוסייה הישראלית הציונית עקב קריסת יישוב אחד עלול להפוך לנטישה המונית, ובעקבותיה, לקריסת מערכי יסוד במשגב – מערך החינוך, הרווחה, הבריאות, התרבות, הספורט וכיוצא באלה.

ההבחנה החמישית נוגעת לסכנת הדו-לאומיות של היישובים הקהילתיים.

עם כניסת המשפחות הערביות הראשונות ליישובים הקהילתיים יתחיל התהליך של נטישת האוכלוסייה הישראלית הציונית. תהליך זה יואץ ככל שיגדל מספר המשפחות הערביות המוסלמיות ביישוב, עוד טרם הפיכתו ליישוב דו-לאומי ממש. כך קרה בעיר עכו. החל משנת

2004 חל בה תהליך בולט של נטישת יהודים. למעשה, כמעט כל האוכלוסייה היהודית הניידת (ה"לא כלואה") עזבה את העיר.

הצפי לעזיבה מסיבית של אוכלוסייה יהודית את אזור משגב עם כניסתן של משפחות ערביות מוסלמיות ליישובים הוא ודאי מובן מאליו. כל משפחה שבנתה את חייה ביישוב קהילתי במשגב מכירה היטב את נתוני היסוד: יישובי משגב עדיין נמצאים בשלב הראשון של האיכלוס המתוכנן והמאושר על פי חוק, ולכן יש להם פוטנציאל קליטה של אלפי תושבים. פתיחת הקליטה ללא כל בקרה בדבר ההתאמה הקהילתית של המתיישבים, על רקע הריבוי הטבעי העצום של הערבים המוסלמים בגליל המרכזי, פירושה הפיכת היישובים הקהילתיים ליישובים דו-לאומיים.

האוכלוסייה היהודית-ציונית בצפון היא מיעוט קטן בתוך ים של אוכלוסייה ערבית-פלסטינית בעלת תודעה לאומית חזקה (הנוקטים מעת לעת גם הפגנות כוח אלימות כמו בימי העצמאות הנכבה) ותפיסת עולם אסלאמית רדיקלית.

כניסת משפחה ערבית מוסלמית ליישוב קהילתי על אפה וחמתה של הקהילה ותוך רמיסת ערכיה תערער את כל התשתית הקהילתית של היישוב. התפוררות הסולידריות החברתית של החברה הישראלית, הזנחת הנגב והגליל, הזדקנות הפריפריה והתרוששותה ומעבר האליטה של הדור הצעיר למדינת תל אביב פירושם כי איש לא יבוא לסייע ליישובים אלה עם קריסתם הצפויה.

ביטול ועדות הקבלה במשגב – סופה של ההתיישבות הישראלית הציונית בגליל המרכזי

מכל האמור לעיל מצטיירת תופעה גאוגרפית ודמוגרפית חסרת תקדים בישראל – היווצרות יישובים כפריים דו-לאומיים שבשלב השני יהפכו ליישובים ערביים בעלי תודעה לאומית פלסטינית או לשכונות של טמרה, שפרעם, סח'נין, מגדל כרום נצרת וכדומה, עם שרידים של אוכלוסייה ישראלית ציונית מפוחדת וחלשה.

תמונה זו תקרום עור וגידים – אם יבוטלו ועדות הקבלה במשגב.

כמובן, מזווית הראייה של מדינת תל אביב, הנהגית מזרימה בלתי פוסקת של אוכלוסייה רעננה, צעירה וחזקה מכל רחבי הארץ, קשה לתפוס מציאות זו, קשה לדמיין יישוב ישראלי

ציוני שהפך ליישוב ערבי. ובכל זאת, אין מנוס אלא לבקוע אל מחוץ לבועה זו ולראות את המציאות נכוחה.

על החוקרים את הגאואסטרטגיה של ישראל מוסכם, כי אם בעקבות הפלסטיניזציה של היישובים הקהילתיים במרחב זה תיעלם חלילה הנוכחות היהודית הציונית במרחב הגליל המרכזי הרי הדבר הוא בגדר אסון לאומי.

מדוע?

ככלל, מדינת לאום כמדינת ישראל איננה יכולה להחיל באופן קבוע את ריבונותה על חבל ארץ שיש בו רוב מובהק למיעוט לאומי אחר, בייחוד אם קיימת מתיחות בין מדינת הלאום לאותו מיעוט לאומי. והנה, בכל רחבי כדור הארץ אין סכסוך כה קשה, כה חריף כה ממושך וכה עמוק כמו הסכסוך היהודי-הערבי על מעגליו: הסכסוך הישראלי-פלסטיני, הסכסוך הישראלי-ערבי והסכסוך הישראלי מול האסלאם הפונדמנליסטי השיעי (איראן ושלוחותיה - חזבאללה ומשמרות המהפכה) והסוני (אל קאעידה וארגוני הלוויין הקשורים באיסלאם הרדיקלי).

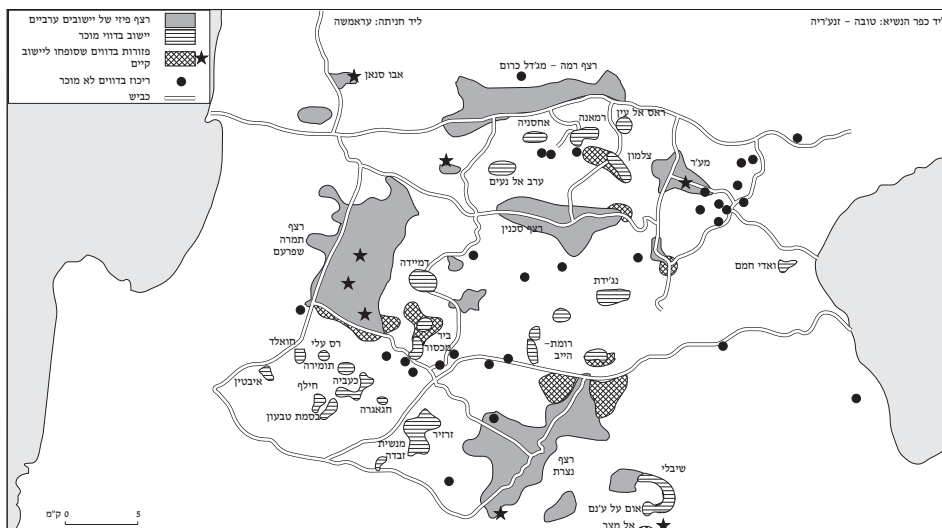
למרבה הטרגדיה, הסכסוך הישראלי-פלסטיני, שמקורו בארץ ישראל, הוא רב-ממדי; הוא לאומי-טריטוריאלי, דתי-תרבותי, כלכלי וחברתי. הוא נמשך, בהתפרצויות חוזרות ונשנות, יותר ממאה שנה וסיומו טרם נראה באופק.

בנסיבות דרמטיות אלו, שעה שהערבים והפלסטינים משדרים תחושה של תנופה, ניצחון והשגת היעדים והשלבם הלאומיים שלהם, אין כל ספק כי לקריסת ההתיישבות היהודית בגליל המרכזי השלכה מדינית מיידית.

עמדתי על כך שהניסיון - לכל הפחות, בישראל - מלמד, כי אין אפשרות מעשית, מוסרית ומשפטית לשלוט לאורך זמן באופן דמוקרטי ותקין בחבל ארץ מסוים שעה שרוב מוחץ של האוכלוסייה המקומית אינו נמנה עם אוכלוסיית המדינה. אובדן הנוכחות הישראלית בגליל המרכזי, בכל המרחב שבין כרמיאל בצפון ועד לנצרת עילית בדרום, ובכל המרחב שבין שולי הקריות בחיפה במערב ועד בואכה צומת גולני וכפר צלמון במזרח, ויצירת רוב ערבי מוסלמי בעל תודעה לאומית פלסטינית הוא מתכון בדוק לאובדן הריבונות הישראלית במרחב זה.

חמור מכך, כל המעיין במפת האוכלוסייה של ארץ ישראל יגלה רצף טריטוריאלי של אוכלוסייה ערבית בין הגליל המרכזי ליישובים הערבים של הזועביה בגבעת המורה, לרגליה בואכה פרברי

ג'נין, משם ליהודה ושומרון עד למרחבי הבדווים בנגב ומשם עד לרצועת עזה (מפה 3). יש לעמוד ביתר פירוט על הטעמים לכך ועל תרחישים אפשריים וסבירים להתפתחות זו.

מפה 3: תהליכי המטרופוליזציה בגליל התחתון

הפלסטיניזציה של היישובים הקהילתיים במועצה אזורית משגב - תרחישים אפשריים לאובדן הריבונות הישראלית: מהפכה ומלחמת אזרחים; אירדנטה או אוטונומיה מלאה

נקודת המוצא של מאמר זה היא כאמור שלא תיכון ריבונות ישראלית על חבל ארץ שאין בו רוב יהודי. נקודת מוצא זו איננה פרי תאוריה מופשטת. היא קמה ועולה מהתשתית העובדתית המלווה את התנועה הלאומית היהודית, היא הציונות, מאז ראשיתה, ויש לה גיבוי עולמי: מיוגוסלביה לשעבר, דרך התפוררות ברית המועצות, הנעשה בקווקז בעשור האחרון, ומתחים בתוככי האיחוד האירופי בקורסיקה, בסקוטלנד, בקטלוניה ועוד.

הריבונות הישראלית הוחלה אך ורק על מקומות שהיה בהם רוב יהודי ציוני; בהיעדר רוב כזה נותרת הריבונות חלולה. ריבונות חלולה אינה מסוגלת להחזיק מעמד נוכח עוצמת הרוחות הנושבות באזור זה של המזרח התיכון. ברוך, כי אין דרך ודאית להתוות ולנבא את הדרך המדויקת של קריסת הריבונות הישראלית במרחב שאין בו עוד נוכחות יהודית של ממש, כפי שעלול לקרות בגליל המרכזי.

יכול להיות שאובדן הריבונות יבוא בדרכי שלום, על ידי הכרזת אוטונומיה טריטוריאלית, תרבותית ולאומית מלאה לערבים בגליל המרכזי, ואפשר שהדבר יבוא במלחמה, אם במסלול של מלחמת אזרחים ומהפכה ערבית-מוסלמית כדי להכריז על מובלעת עצמאית, אם בדרך של הכרזה על אירדנטה, ואם בדרכים אחרות (מקרה קוסובו הוא הצעיר בדוגמאות מן העולם).

יש להניח כי אובדן הריבונות הישראלית תלווה בתהליך של התערערות מאפייני הריבונות המרכזיים בגליל המרכזי – התערערות שלטון החוק ומערכת אכיפת החוק ויצירת אווירה של תוהו ובוהו, ירידה משמעותית בשיעור האוכלוסייה הנאמנה לסממני הריבונות והמשטר הישראלי; התרופפות ביטחון הפנים, התגברות הפשיעה ועבירות הרכוש; יצירת "שטחי חסות" של כנופיות וגובי חסות וכיוצא באלה (האם הנעשה בערים טייבה-קלנסוואה-טירה, הסמוכים כל כך לתל אביב, איננה דוגמה טובה לכך? או הנעשה במרחבי הבדווים בדרום ישראל?).

אין חשיבות של ממש לשאלה אם תהליך הכרסום של הריבונות יהיה אטי וממושך או שאירוע כלשהו יהיה הקש ששבר את גב הגמל. העיקר הוא שהכיוון ברור – אבדן הריבונות הישראלית. הדרך המדויקת לכך כנראה תיגזר מרצונה של האוכלוסייה הערבית במרחב זה או אירועי פתע אזוריים.

ב-2030 יש להניח שהאוכלוסייה הערבית מוסלמית בגליל מערבי תעמוד על כ-1 מיליון בני אדם, אך מולה יעמדו כרבע מיליון יהודים מוחלשים (גם בלי הנחת קריסה). מתוך התבוננות בנתונים הרלוונטיים בשטח ומתצפית בסכסוכים אתניים בעולם אפשר להעלות כמה וכמה תרחישים להתרוקנות הריבונות הישראלית בגליל המרכזי עקב קריסת היישובים הקהילתיים.

1. איחוד מלא או חלקי (פדרציה) של הגליל המרכזי עם המדינה הפלסטינית, כלומר יצירת אירדנטה. מקורו של המונח באיטלקית (Italian Irredenta), ברצון של איטליה להחיל את ריבונותה על השטחים דוברי איטלקית שהיו תחת שלטון זר (חבל טריאסטה וטרנטינו). אירדנטיזם דוגל בזהות בין הגבולות הלאומיים של המדינה לבין הגבולות האתניים ועושה שימוש הן באמצעים מזוינים הן בתעמולה נגד הכיבוש. בתהליך אירדנטי אין גירוש והעברות אוכלוסייה ממקום אלא רק שינוי בתוואי הגבול.

2. אובדן הריבונות הישראלית בגליל המרכזי בדרך ליצירת ישות מדינית עצמאית, ערבית בגליל המרכזי, בזיקה של פדרציה או קונפדרציה לרשות הפלסטינית. דוגמה טובה לכך היא הרפובליקה של קוסובו. חבל ארץ זה, של כ-11 אלף קמ"ר ובו כ-2.2 מיליון תושבים, הכריז בשנת 2008 על עצמאות ועל ניתוק ממדינת סרביה והוכר על ידי חלק ממדינות המערב.

מה שקרה בקוסובו הסרבית הוא שברבות השנים גדלה והתעצמה בו האוכלוסייה האלבנית המוסלמית, וכיום, כ-92% מהתושבים הם אלבנים מוסלמים, ורק בשתי נפות צפוניות יש רוב סרבי. כיום קוסובו העצמאית היא בעלת זיקה מסוימת לאלבניה, המוסלמית אף היא.

דוגמה נוספת לניתוק חבל ארץ ממדינת האם היא של חבל אבחזיה (Abkhazia), חבל ארץ על חוף הים השחור (בירתו סוחומי) שהתנתק מגאורגיה בעקבות מלחמת אזרחים בשנים 1992-1994. החבל נשלט בידי הבדלנים האבחזים (הנתמכים בידי רוסיה). גודלו של חבל ארץ זה כ-8,600 קמ"ר והוא מונה כ-300 עד 400 אלף תושבים. אך לא גודלי השטח או האוכלוסין הם החשובים במקרה זה אלא חסימת האפשרות של גיאורגיה לצאת לים.

בכל הדוגמאות המייצגות הללו התערערה הריבונות של המדינה (סרביה, גאורגיה) על חבל ארץ ובו אוכלוסייה אתנית המתנגדת למדינת הלאום המרכזית. עדיין לא הרחבנו לגבי התפוררות עיראק, לבנון והנעשה בחבלי הכורדים.

תרחיש זה בהחלט אפשרי בגליל המרכזי אם יקרוס מפעל המצפים.

3. הידרדרות למלחמת אזרחים. אין מדובר בהתקוממות מקומית בעלת אופי חד-פעמי כמו באינתיפאדת אל-אקצא, אלא באפשרות של לחימת גרילה קבועה שתשבש את שגרת החיים הישראלית ותערער את הריבונות הישראלית באזור כולו. לחימה זו עלולה להשתלב עם לחימה בשטחי יהודה ושומרון ולהביא להתלקחות גם ברצועת עזה, ועלולה אף להקיף את כל ערביי ארץ ישראל - מעבר לקו הירוק ובתוכו. רק נציין שהתקוממות בצפון תמנע תנועה אזרחית וצבאית אל החזיתות הסורית והלבנונית בצפון מזרחה של ישראל.

דוגמה לסוג כזה של ערעור הריבונות הוא המקרה של סרי לנקה (לשעבר צילון). כ-70% מהאוכלוסייה בסרילנקה משתייכים לרוב הסינהלזי (דת בודהיסטית). רוב זה מתרכז בצד המערבי של האי, סביב הבירה קולומבו. כ-15% מהאוכלוסייה משתייכים למיעוט הטמילי (דת הינדית). האוכלוסייה הטמילית מתרכזת בשוליים הצפוניים והמזרחיים של האי. המיעוט הטמילי בסרי לנקה הצליח לערער את ריבונות המדינה בחבלים הצפוניים והמזרחיים של האי, בין היתר, על ידי מלחמת גרילה רצופה ואכזרית של "הנמרים הטמילים" (Liberation Tigers of Tamil Ealam). התקוממות זו רוסקה לחלוטין ב-2009.

דוגמאות לערעור הריבונות של המדינה על ידי תפיסת השלטון בכוח בידי קבוצה אתנית אפשר להביא גם מדרום סודן וחבל דארפון, מחבל נגורנו-קארבאך (החבל הארמני של אזרבייג'אן) ועוד.

אובדן הריבונות הישראלית בגליל המרכזי ונסיגה לגבולות תכנית החלוקה: ההשלכות האסטרטגיות

המסקנה מכל האמור לעיל היא: הפלסטיניזציה הצפויה של היישובים הקהילתיים במרחב הגליל המרכזי עקב ביטול מנגנון המיון והבקרה על המתישבים וקריסת הנוכחות היהודית הציונית באזור זה מובילה לנסיגת הריבונות הישראלית דה-פקטו במרחב זה.

בסיטואציה זו נותרות מותניים צרות של ריבונות בין המרחב הפלסטיני החזק של השומרון (מרחב ג'נין-שכם-טול כרם) לבין המרחב הפלסטיני של הגליל המרכזי – עמק יזרעאל. הדבר עלול להוביל לרצף טריטוריאלי בין אזור השומרון ועד הגליל המרכזי על כל המשתמע מכך (מפה 4).

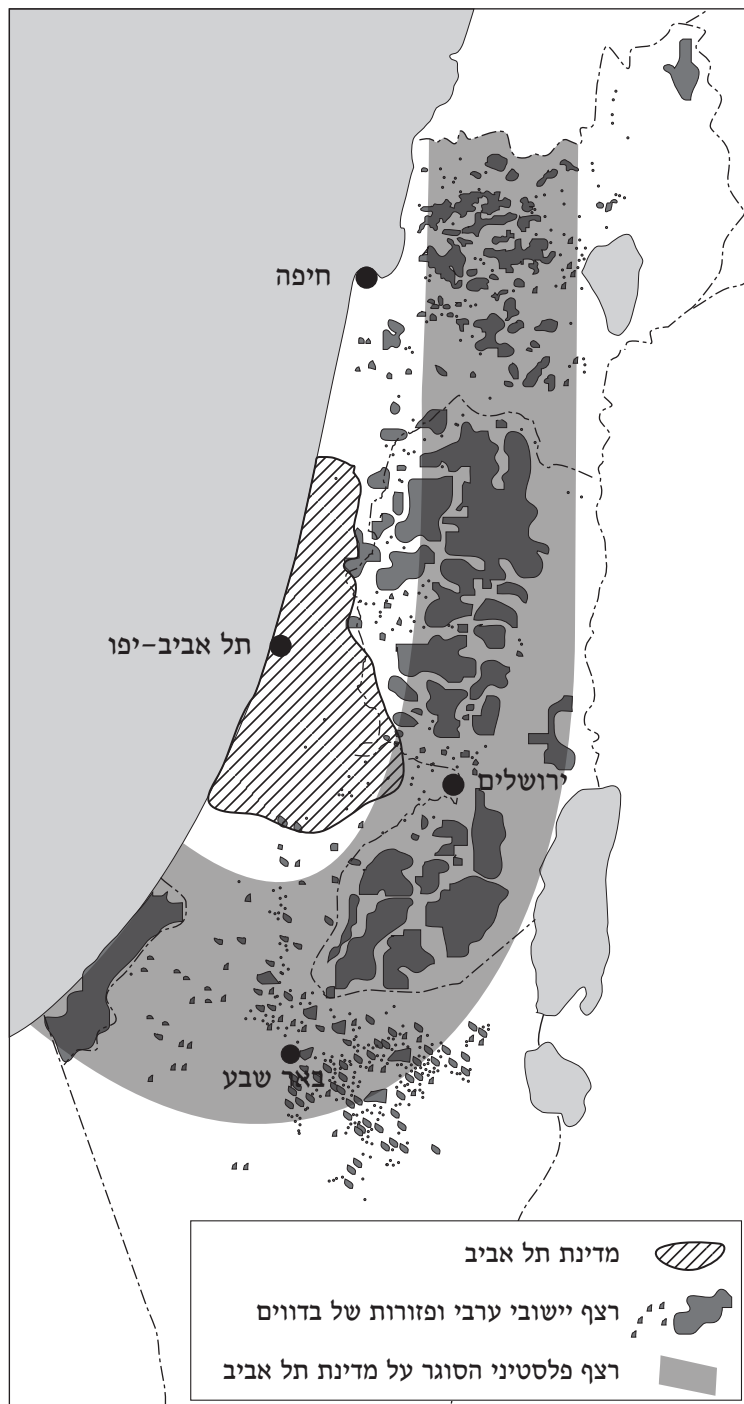
סיכום

מאמר זה בא לסנגר על הצורך במוסד ועדות המיון והקבלה ביישובים קהילתיים הקטנים במרכז הגליל. הדגש הוא על יישובים קהילתיים קטנים בפריפריה ולא במרכז הארץ. ועדות אלו הוצגו בו כמנגנון הגנה על היישובים הקהילתיים הקטנים, מטעמים גאואסטרטגיים, גאוגרפיים, כלכליים, חברתיים ודמוגרפיים למיניהם.

אפשר להכביר מילים – מילים גבוהות, ליברליות, צדקניות – נגד רעיון הוועדות הללו, אבל לא קשה להבין שביטולן בפריפריה יביא לקץ ההתיישבות היהודים שם, ולכך השלכות הרות-אסון לא רק להתיישבות הכפרית הקטנה בפריפריה אלא לעתידה של ישראל הציונית בכלל. קריסת ההתיישבות היהודית בגליל תביא ללחצים פלסטיניים על גדרות מדינת תל אביב, וזו לא תתקיים זמן רב ללא עורף יהודי.

הרחבנו במאמר מדוע ההתיישבות בפריפריה שברירת מבחינה דמוגרפית ומבחינת השירותים והצרכים שלה; הסברנו באריכות מהם היחסים הרגשיים והטעונים בין יהודים למוסלמים במרחב הגליל ובעיקר במרחבים שהיו אמורים להיות חלק מהמדינה הפלסטינית – קרי לב הגליל. אי אפשר להתעלם ממצאות מורכבת זו ולצאת נגד מי שהחליט על המשך קיום מוסד ועדת הקבלה. כדאי גם לציין כי התיקון התחיקתי איננו חל על יישובים חקלאיים (קליטת חברים לקיבוצים, מושבים שיתופיים, מושבי עובדים וכפרים שיתופיים).

עם זאת, לפי תפיסתי אין למנוע כניסת לא יהודים ליישובים קהילתיים כל עוד מדובר באוכלוסייה בעלת השקפה המשתלבת עם תפיסות היסוד ופרופיל הזהות התרבותי של

מפה 4: העם הפלסטיני סוגר על מדינת תל אביב

הקהילות, למשל במשגב. אינני חושב שיש למנוע כל אזרח ישראלי מלהשתכן ביישובים עירוניים בינוניים וגדולים ככרמיאל ונצרת עילית, צפת, חיפה ותל אביב. ביטאתי עמדה זו בשידורי טלוויזיה בערוץ הראשון. אין זה סותר את דעתי שביטול ועדות הקבלה היה בו כדי לאיים על הפריפריה היהודית בישראל, ולכן גם על ישראל היהודית הציונית כולה.

ניתוח יסודי של סוגיית המצפים בגליל המרכזי ומנגנון המיון ביישובים אלה מצריך ידע, הבנה ויכולת אנליטית מחקרית, החורגים בהרבה מהתחום הצר של המשפט; זאת סוגיה בין-תחומית מובהקת. למרבה הצער, משפטנים מסוימים התחילו להאמין כי הם אכן בעלי ידע והבנה חובקי עולם גם בתחומים שאין להם כל זיקה אליהם. יתרה מזו, ממרומי מגדלי הפאר בתל אביב ומתוך תפנוקי קרנות מחקר ומכונים לדמוקרטיה ושלוש, קשה – קשה מאוד – לראות נכוחה מה מתרחש בתחתית האולימפוס. ראייה שתומת-עין זו של מבקרי התיקון החקיקתי, בצירוף חוסר ידע או נאיביות, מובילה אותם למסקנות שהן חסרות כל אחיזה בקרקע המציאות. טוב עשו אפוא חברי הכנסת בהפעילם היגיון בריא, שפיות ונורמליות.

הערות ביבליוגרפיות

כדי לא להכביד על הקוראים לא הקפדתי במאמר זה על כללי הציטוט המקובלים באקדמיה. לקורא המתעניין בנושא מעבר להיבט הצר של ועדת הקבלה בפריפריה או לנתונים הדמוגרפיים הרבים שהובאו, אני מצרף רשימת ספרות.

על עמדות ערביי ישראל בכל הנוגע לגליל

הצהרת חיפה 15.5.2007 מדה אל כרמל.

החזון העתידי לערבים הפלסטינים בישראל 2006, נצרת: ועדת המעקב וראשי המועצות.

החוקה הדמוקרטית של עדאלה. 2007.

תאופיק זאד. 1981. 'אנחנו כאן הרוב', "כאן בגליל ובנצרת יש לנו מולדת..." תרגום אברהם ינון, בתוך א' ליש, הערבים בישראל, רציפות ותמורה, 238-239, ירושלים.

על עמדת ערביי ישראל בסוגיה שעוררנו, ישנה ספרות רבה ביותר, מעל 100 ספרים כמו של א' שטנדל, ע' בנימין, י' לנדאו, פרסומי ס' סמוחה.

על עמדות היהודים בכל הנוגע להתיישבות יהודית בגליל המרכזי

ביסטרו, ג' וא' סופר (2000-2011), ישראל, דמוגרפיה. חיפה: קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה.

מעוז, ד' 2009. *נוער משגב לאן?* המכללה לביטחון לאומי, קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה.

סופר, א' 1984. יחסים משתנים של רוב ומיעוט וביטויים המרחבי - המקרה של ערביי ישראל. *לאופקים בגאוגרפיה*, 9-10, 69-80, שם, ביב' כללית על הנושא.

סופר, א' 2010. *החקלאות-אבן יסוד בביטחונה של ישראל*. חיפה: קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה.

סופר, א' ור' פינקל. 1988. *מצפים בגליל - מטרות הישגים, לקחים*. המרכז לחקר ההתיישבות, חוברת 13.

שמואלי, א', נ' קליאוט וא' סופר. 1982. *ארצות הגליל*. אוניברסיטת חיפה ומשרד הביטחון (2 כרכים).

על ההתנגדות לחוק ועדות הקבלה

ראו את סדרת המאמרים הבלתי פוסקת בעתון התל אביבי - "הארץ" מאז שהנושא עלה לכותרות בשנה החולפת.

למאמרים העוסקים בסוגיות של רוב ומיעוט

גמבש, י' 2010. *גבול אתני, מקרה גדר הביטחון בגדה המערבית*. חיפה: קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה.

Heraclides, A. 1991. *The Self-determination of Minorities in International Politics*. London.

Wood, J. 1981. Secession: A Comparative Analytical Framework. *Canadian Journal of Political Science*, 107-134

אלפי ספרים ומאמרים ברחבי העולם עוסקים בהרחבה בקוסובו, קטלוניה, קורסיקה, הקווקז, סודאן, קוויבק, התפרקות יוגוסלביה, קורדיסטאן ולבנון.

נספח 1: על בורות ורדידות בכל הנוגע לוועדות הקבלה הנזכרות

ארנון שלום,

הרשה לי להבהיר לך את עמדתי בכל הנוגע לשיח הציבורי הישראלי הנוטה לרדידות, לבורות ולהיסטוריה בכלל, ובמקרה הנדון בפרט.

רדידות – זו הנטייה (האובססיבית; ויש ויאמרו, הפתולוגית) לשפוט כל תופעה במשקפיים של יחסי יהודים-ערבים. החיים בישראל, כמו כל מערכת של חיים, מורכבים ממגוון רחב של שיקולים ואינטרסים מוגנים. מטרת החקיקה, כפי שאני מבין אותה, היתה להסדיר, כנדרש במדינה דמוקרטית, את מנגנון המיון ליישובים קהילתיים קטנים בד בבד עם מנגנוני הבקרה לצורך מניעת ניצולו לרעה של מנגנון זה. החוק לתיקון פקודת האגודות השיתופיות (מס' 8) תשע"א-2011 (להלן: התיקון החקיקתי) איננו "חוק ועדות קבלה" באופן ערום; זאת חקיקה שתכליתה לעגן ולהסדיר בחקיקה של המחוקק הראשי את עיקרי ההסדר המינהלי (ההסדר המעוגן בהחלטות מועצת מקרעי ישראל) הקיים (החלטה 1195), תוך איזון מובנה בין האינטרסים המתחרים על הבכורה.

המוזר מכול הוא ההסתבכות של מבקרי התיקון החקיקתי בסבך ה"קונצפציה".

חסידי ה"קונצפציה" החליטו, עוד בטרם נקראה אות אחת מהתיקון החקיקתי, כי חרף כותרתו, תוכנו ומיקומו (בדיני האגודות השיתופיות) הוא בעצם נועד להדיר ערבים מהיישובים הקהילתיים הקטנים. ואין עצה ואין תבונה כנגד "קונצפציה" זו אף כאשר התיקון החקיקתי אימץ, באותיות קידוש לבנה, את האיסור המפורש על אפליה מטעמים של דת, גזע, מין, לאום, נטייה מינית וכיוצא באלה.

בורות – הביקורת על התיקון החקיקתי מנתקת את עצמה מכל תשתית עובדתית רלוונטית. הדברים תמוהים ומוזרים, שהרי האלף-בית של כל ביקורת אינטלקטואלית עניינית הוא לימוד וניתוח של הנתונים העובדתיים.

היסטוריה – אין כל קשר בין התיקון החקיקתי לבין יוזמות חקיקה נוספות, שאושרו ברבעון הראשון של שנת 2011. ראשיתו של התיקון החקיקתי בהצעת חוק של חברי כנסת מקדימה. הוא נתמך בידי דמויות בכירות במפלגת העבודה (ובהן חברת סיעת עצמאות, שרת החקלאות ופיתוח הכפר, אורית נוקד). הוא נתמך, ביסודו של דבר, בידי אנשי משרד המשפטים. הוא פרי עבודה מדוקדקת ומאומצת, שבמהלכה הוכנסו שינויים לא מעטים בתיקון החקיקתי.

אכן, ניתן למתוח ביקורת לגיטימית על הוראה ספציפית זו או אחרת של התיקון החקיקתי, אולם ביקורת זו צריכה להיות מנומקת ומעוגנת בעובדות מוצקות (להבדיל מסיסמאות שעל פיהן "יש כוונה סמויה להדיר ערבים").

ביקורת הנשענת על ריק עובדתי היא ביקורת חלולה, הנובעת מהיסטריה. זו היסטריה הרואה צל הרים כהרים; היא מזהה "גל חקיקה" שאיננו קיים (ובלאו הכי, מדובר בחקיקה שיש בה יותר דקלרציה מתוכן של ממש, והמורכבת, כרגיל, מתיקונים מינוריים בחקיקה קיימת).

כמה דוגמאות לבורות הטוטאלית של היוצאים כנגד התיקון החקיקתי.

הדוגמה הראשונה לבורות – מנגנון מיון של מועמדים פועל ביישובים הקהילתיים הקטנים בפריפריה מאז הקמתם, וזאת מעצם היותם התאגדות חופשית של אנשים במסגרת של אגודה שיתופית. מה נשתנה אפוא עם התיקון החקיקתי?

נהפוך הוא: בכל אגודה שיתופית למגורים, ברחבי העולם, מקובל כי רשויות האגודה השיתופית למגורים מחליטות, באופן סוברני, על קבלה או אי קבלה של חברים חדשים.

שאלת החוקתיות של התיקון החקיקתי (הוא החוק לתיקון פקודת האגודות השיתופיות [מס' 8] תשע"א–2011) קמה ועולה דווקא מהכיוון ההפוך – כיצד קרה שהמחוקק הראשי מתערב בשיקול הדעת האוטונומי של סוג מסוים של אגודות שיתופיות, היינו אגודות שיתופיות להתיישובות בפריפריה, המונות עד 400 בתי אב (כולל הגבלה סטטוטורית בתכנית מתאר תקפה) המסווגות כיישוב קהילתי (כהגדרתו בתיקון החקיקתי)?

היעלה על הדעת לחייב אגודה שיתופית לתחבורה (אגד, דן) לקבל חברים שאין ברצון אסיפת החברים לקבלם?

כמובן, היבט (מרחיק לכת) זה של התיקון החקיקתי זוכה להתעלמות מופגנת מצד הצבועים.

דוגמה שנייה לבורות – מפעל המצפים בגליל המרכזי נמצא בחיתוליו. הוא מונה כ-2,700 משפחות. הוא מיעוט זעיר במרחבי הגליל המרכזי (יש לזכור כי קרוב לשליש מתושבי המועצה האזורית משגב עצמה הם בדווים). בנסיבות אלה, ההתעקשות לקבוע כי מדובר ב"הגנה פסולה של הרוב על עצמו" היא בגדר עקימת הכתוב ממש.

יש להדגיש את העובדה שהתיקון החקיקתי מיועד לחזק את ההיבט הקהילתני בפריפריה, מתוך ראייה כי דווקא ביישובים המרוחקים נוצר צורך ממשי למלא את החסר כתוצאה מדילול (שלא לומר קריסת) השירותים הציבוריים בישראל. היבט עובדתי בסיסי זה נעלם מעיני המבקרים.

דוגמה שלישית לבורות – התיקון החקיקתי בא כאמור על רקע מציאות שבה פועלות ועדות קליטה ביישובים הקהילתיים. והנה, עיון בנתוני הקליטה של היישובים הללו – והדברים מאומתים ומוצלבים – מלמד כי יותר מ-90% מהמועמדים אושרו ונקלטו ביישוב.

הטענה המרושעת כי במצפים יש יותר יוצאי אשכנז מיוצאי עדות המזרח היא טענה שגויה מבחינה מתודולוגית. זהו הבל ורעות רוח ממש. הרי המשמעות של המוצא העדתי היא אפסית, ובוודאי שאין כל ראייה על כך שאירעה אפליה עדתית כלשהי בקבלת מועמדים ליישובים קהילתיים.

דוגמה רביעית לבורות – יישובים ובהם אוכלוסייה ערבית, דרוזית, בדווית וצ'רקסית מפעילים, באורח רשמי, מנגנון מיון של הקצאת קרקע בניהול מינהל מקרקעי ישראל, ללא שקיפות, ללא הנמקה וללא בקרה. זו החלטה 1103 של מועצת מקרקעי ישראל. ודוק: אין הכוונה למנגנון המיון הבלתי פורמלי (שלעתים קרובות כרוך באלימות מילולית ופיזית) כנגד "אוכלוסיות בלתי רצויות" ביישובים הערביים-פלסטיניים בגליל (כגון, הטיהור האתני, המלא או החלקי, של הערבים הנוצרים ביישובים רבים). החלטת מועצת מקרקעי ישראל קובעת במפורש זכות להקצאת מגרש אך ורק ל"בן מקום" ביישובים אלו.

מדוע אין כל ביקורת מצד הצבועים, הבורים והרדודים על מנגנוני מיון פורמליים ובלתי פורמליים אלה במגזר הלא יהודי? והרי הם כרוכים, לא פעם ולא פעמיים, בעוולות משוועות ממש. אין צורך לומר, כי אין כל ועדת קבלה אזורית ביישובים אלה; אין ועדת השגות על ההחלטות הפנימיות המתקבלות בהן ואין מנגנון סלול של עתירה מינהלית על החלטת ועדת ההשגות.

שוב, מדוע ראייה חד-צדדית, שתומת עין, זו?

דוגמה חמישית לבורות – הרעיון של הקמת יישוב כפרי קטן, בעל מרקם חיים פנימי אינטנסיבי, שהוא יישוב יהודי-ערבי, נוסה בנוה שלום. ניסיון זה דווקא מלמד עד כמה יוזמה זו היא בעייתית ומסוכנת. דומה, כי יישוב קהילתי קטן רשאי להגן על עצמו, בדיוק כפי שדמוקרטיה רשאית להגן על עצמה, מפני יוזמה שמטרתה טרנספורמציה של עצם זהותו העצמית.

דוגמה שישית לבורות – מבקרי התיקון החקיקתי מציגים אותו כתיקון "עוקף קעדאן" וכיוצא באלו טענות. זאת טעות, שלא לומר הטעיה, גסה. בפרשת קציר נקבע במפורש כי ההלכה הפסוקה בו איננה חלה על מצפים.

וידגש – הפסיקה בפרשת קציר לא הסתפקה בהדגשת העובדה כי היא חלה אך ורק בנסיבות העובדתיות הספציפיות, יוצאות הדופן, של היישוב קציר (יישוב גדול יחסית שבו בגבעה אחת לא הייתה כלל ועדת קבלה ובגבעה השנייה הופעלה ועדת קבלה; היעדר הנחת תשתית עובדתית כלשהי לפעילות קהילתית ולהון חברתי; טענה ערומה על פיה ערבי – מעצם היותו ערבי – נפסל להתקבל ביישוב). כיצד אם כן ניתן לטעון ברצינות כי ישנה כאן חקיקה שהיא "עוקף קעדאן"?

מעבר לכך: אף אם מבחינה תאורטית הייתה חקיקה זו בבחינת "עוקף קעדאן" – זכותה של הרשות המחוקקת לשנות את הקביעה של פסיקה מסוימת מכאן ואילך.

דוגמה שביעית לבורות – מרבית הקצאות הקרקע של מינהל מקרקעי ישראל במחוז הצפון נעשית לטובת המגזר הלא-יהודי; מן הראוי אפוא להפריך את המיתוס הכוזב שעל פיו רוב מגרשי המגורים בגליל מוקצים לטובת אוכלוסייה יהודית. להלן בלוח 2 הנתונים המאומתים:

על החתום

כובדה בקשתו של הכותב לעילום שם

1 הכוונה ל"בג"ץ קעדאן" ממרס 2000, שעל פיו נדרש היישוב קציר לאפשר למשפחת קעדאן הערבית לבנות בית בשטחו.

לוח 2 : דוח שיווק לשנים 2004-2008 לפי מגזר יהודי ומגזר מיעוטים ביחידות דיור ובאחוזים

שנה	סה"כ יח"ד שפורסמו	מהסה"כ שפורסמו - במגזר היהודי - ביח"ד	ב- % - מגזר יהודי	מהסה"כ שפורסמו - במגזר המיעוטים - ביח"ד	סה"כ ב- % - מגזר מיעוטים
2004	2,503	1,827	73	651	26
2005	4,007	1,483	37	2,524	63
2006	2,579	908	35	1,671	65
2007	3,092	1,422	46	1,670	54
2008	4,738	2,085	44	3,563	56

מקור: מינהל מקרקעי ישראל, מחוז צפון

ניתוח יסודי של סוגיית המצפים בגליל המרכזי ומנגנון המיון ביישובים אלה מצריך ידע, הבנה ויכולת אנליטית מחקרית, החורגים בהרבה מהתחום הצר של המשפט; זאת סוגיה בין-תחומית מובהקת. למרבה הצער, משפטנים מסוימים התחילו להאמין כי הם אכן בעלי ידע והבנה חובקי עולם גם בתחומים שאין להם כל זיקה אליהם. יתרה מזו, ממרומי מגדלי הפאר בתל אביב ומתוך תפנוקי קרנות מחקר ומכונים לדמוקרטיה ושלום, קשה – קשה מאוד – לראות נכוחה מה מתרחש בתחתית האולימפוס. ראייה שתומת-עין זו של מבקרי התיקון החקיקתי, בצירוף חוסר ידע או נאיביות, מובילה אותם למסקנות שהן חסרות כל אחיזה בקרקע המציאות. טוב עשו אפוא חברי הכנסת בהפעילם היגיון בריא, שפיות ונורמליות.

ארנון סופר ראש קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה מלווה את מפעל המצפים מרגע העלאת הרעיון ועד לימים אלה.

